

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Кафедра соціальної педагогіки та корекційної освіти

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри соціальної педагогіки

та корекційної освіти

кандидат педагогічних наук, доцент

_____ Алла РЕВТЬ

«_____» _____ 2026 р.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ
СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Спеціальність 231 «Соціальна робота»

Бакалаврська робота

на здобуття кваліфікації – «Бакалавр з соціальної роботи за спеціалізацією
соціальна педагогіка»

Автор роботи: студентка групи СРз -2226 Б

Ольга ЛАВРИШ _____
підпис

Науковий керівник: к. пед. н., ст.викл.

Олег КЕКОШ _____
підпис

Дрогобич, 2026

АНОТАЦІЯ

У бакалаврській роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти. Розкрито сутність поняття «педагогічна культура», охарактеризовано її структуру, функції та значення у професійній діяльності соціального педагога. Проаналізовано основні підходи, принципи та педагогічні умови формування професійно-педагогічної культури студентів спеціальності «Соціальна робота».

У практичній частині роботи здійснено аналіз рівня сформованості педагогічної культури студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та запропоновано рекомендації щодо її підвищення.

Ключові слова: педагогічна культура, професійно-педагогічна культура, соціальний педагог, професійна підготовка, професійна компетентність, соціальна робота, заклад вищої освіти.

ABSTRACT

The bachelor's thesis explores the theoretical and practical aspects of the formation of the pedagogical culture of future social educators in higher education institutions. The essence of the concept of "pedagogical culture" is revealed, its structure, functions and significance in the professional activity of a social educator are characterized. The main approaches, principles and pedagogical conditions for the formation of the professional and pedagogical culture of students of the specialty "Social Work" are analyzed.

In the practical part of the work, an analysis of the level of formation of the pedagogical culture of students of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University is carried out and recommendations are offered for its improvement.

Keywords: pedagogical culture, professional pedagogical culture, social educator, professional training, professional competence, social work, higher education institution.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи становлення педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів	8
1.1. Сутність педагогічної культури як наукової категорії.....	8
1.2. Основні складові професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.....	17
1.3. Специфіка педагогічної культури у діяльності майбутніх соціальних педагогів.....	27
Висновки до першого розділу.....	37
РОЗДІЛ 2. Практичні аспекти формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів	39
2.1. Аналіз рівня сформованості професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.....	39
2.2. Особливості процесу формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.....	41
2.3. Рекомендації щодо підвищення рівня професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів	49
Висновки до другого розділу.....	55
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Сучасний розвиток системи соціальної освіти в Україні супроводжується суттєвими змінами, пов'язаними з модернізацією освітнього процесу та переходом від традиційних підходів до компетентнісної моделі навчання. Важливим чинником цих змін є інтеграція української вищої освіти до європейського освітнього простору, що потребує оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. У таких умовах особливого значення набуває вдосконалення системи професійної підготовки студентів, поєднання національного педагогічного досвіду з сучасними інноваційними технологіями навчання, а також упровадження новітніх підходів у практику соціальної роботи.

Педагогічна культура соціального педагога є важливою складовою його загальної та професійної культури, тому її формування має здійснюватися ще в процесі фахової підготовки у закладі вищої освіти. У цьому контексті педагогічну культуру доцільно розглядати як результат засвоєння майбутніми соціальними педагогами загальних і професійних компетентностей, необхідних для ефективної соціально-педагогічної діяльності. Водночас її розвиток не обмежується періодом навчання, а продовжується упродовж усього професійного становлення та самовдосконалення фахівця.

Актуальність окресленої проблеми зумовлює значний науковий інтерес до неї з боку українських і зарубіжних дослідників. Теоретичні та практичні аспекти формування педагогічної культури майбутніх педагогів і фахівців соціальної сфери висвітлено у працях В. Гриньової, Л. Кайдалової, Т. Іванової, А. Келемен, О. Гомонюк, Р. Вайноли, Р. Зозуляк-Случик, О. Дубасенюк та інших учених [8, 12, 15, 20].

Проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти, розвитку їхньої професійної компетентності, педагогічної майстерності та професійно-педагогічної культури досліджували Ю. Козловська, Т. Семенюк, О. Чуйко, О. Карпенко, Л. Березовська, С. Калаур та інші науковці [3, 18, 19, 45,].

Водночас проблема формування педагогічної культури студентів спеціальності «Соціальна робота» потребує подальшого теоретичного й практичного вивчення, що зумовило вибір теми дослідження: «Теорія і практика формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів».

Об'єктом дослідження є педагогічна культура майбутніх соціальних педагогів як важливий компонент сучасного українського суспільства.

Предметом дослідження виступають особливості процесу формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.

Метою дослідження є вивчення та аналіз особливостей формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- проаналізувати історичні передумови становлення та розвитку педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів;
- охарактеризувати структуру, види та основні функції педагогічної культури;
- з'ясувати специфіку формування педагогічної культури студентів спеціальності «Соціальна робота»;
- здійснити діагностику рівня сформованості педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів;
- запропонувати практичні рекомендації щодо підвищення рівня педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної сфери.

У роботі застосовано такі **методи**: *теоретичні*: аналіз літератури, узагальнення, порівняння та класифікації; *емпіричні*: спостереження, анкетування, інтерв'ювання, а також методи математичної обробки даних.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, висновки та практичні рекомендації були апробовані на щорічній звітній науково-практичній конференції викладачів та здобувачів вищої освіти» (м. Дрогобич, 28 квітня 2026 р.).

Теоретична цінність дослідження полягає в розширенні та поглибленні наукових уявлень про специфіку професійної діяльності соціального педагога, а

також про роль педагогічної культури у процесі професійного становлення особистості. Отримані результати можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок у напрямі вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів, зокрема в аспекті розвитку їхніх морально-етичних якостей, професійної відповідальності та гуманістичних цінностей.

Практична значущість бакалаврської роботи визначається можливістю використання її результатів у діяльності закладів вищої освіти, соціальних установ, а також органів державної влади й місцевого самоврядування. Матеріали дослідження можуть бути корисними під час розроблення освітніх програм, проведення тренінгів, семінарів і практичних занять, спрямованих на підвищення рівня педагогічної культури студентської молоді та молодих спеціалістів у сфері соціальної роботи.

Експериментальною базою дослідження став Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. У дослідженні взяли участь студенти четвертого курсу спеціальності «Соціальна робота». Загальна кількість становила 19 осіб. Проведене дослідження дозволило оцінити рівень сформованості педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів та визначити основні напрями її подальшого розвитку.

Структура бакалаврської роботи зумовлена логікою дослідження та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи становлення педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів

1.1. Сутність педагогічної культури як наукової категорії

У сучасному українському суспільстві спостерігається зростання кількості соціальних проблем, що зумовлює необхідність удосконалення соціальної політики та підвищення якості надання соціальних послуг населенню. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває модернізація системи соціальної роботи, яка реалізується передусім через надання різних видів соціальних послуг, а також посилення уваги до підготовки та розвитку кадрового потенціалу цієї сфери.

У цих умовах зростає потреба у підвищенні рівня професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, які забезпечуватимуть надання соціальної допомоги населенню. До таких фахівців насамперед належать соціальні педагоги, професійна діяльність яких охоплює широкий спектр обов'язків і передбачає надання соціальної підтримки особам, що перебувають у складних життєвих обставинах.

Ефективне виконання професійних функцій вимагає від соціального педагога вміння вибудовувати результативну взаємодію з органами державного управління, соціальними службами, громадськими, релігійними організаціями та волонтерськими структурами. Крім того, він має здійснювати соціальне виховання, реабілітацію та адаптацію клієнтів, забезпечувати якісне надання соціальних послуг, приймати та опрацьовувати запити громадян у сфері соціального захисту й обслуговування [40].

Усе це зумовлює необхідність сформованості високого рівня педагогічної культури майбутнього соціального педагога як важливої складової його професійної компетентності. Сучасна складна соціальна ситуація по-новому актуалізує проблему підготовки фахівців для соціальної сфери. Вона зумовлює необхідність переосмислення професійних цінностей соціальної роботи та якості надання соціальних послуг, а також потребує пошуку ефективних підходів до організації освітнього процесу підготовки здобувачів спеціальності

231 «Соціальна робота» в закладах вищої освіти в контексті формування їхньої педагогічної культури.

З урахуванням масштабних інноваційних змін, що відбуваються як в освітньому середовищі, так і в соціальній сфері України, особливої ваги набуває питання цілеспрямованого формування педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної роботи та соціальної педагогіки.

Відповідно до сучасних вимог, майбутній соціальний педагог, який здійснюватиме професійну діяльність із надання соціальних послуг населенню, має характеризуватися високим рівнем загальної культури та достатнім рівнем сформованості педагогічної культури. Погоджуємося з позицією В. Зеленого, який підкреслював, що справжній професіоналізм фахівця можливий лише за умови нерозривного зв'язку з культурою, зокрема педагогічною культурою [14].

З огляду на те, що поняття «педагогічна культура» є ключовою науковою дефініцією даного дослідження, доцільно зосередити увагу на її ґрунтовному теоретичному аналізі.

З етимологічного погляду досліджуване поняття складається з двох компонентів - «культура» та «педагогічна». У зв'язку з цим доцільно насамперед звернутися до наукових підходів щодо трактування поняття культури.

Варто зазначити, що розкриття змісту категорії «культура» передбачає звернення до її походження. У довідковій педагогічній літературі культура визначається як сфера духовного життя суспільства, що включає систему освіти, виховання, духовної творчості, а також інституції, які забезпечують їх функціонування [24].

У сучасній науковій інтерпретації культура трактується багатомірно: по-перше, як синонім освіченості та інтелігентності; по-друге, як характеристика способу життя та соціального середовища; по-третє, як показник рівня розвитку особистості.

У наукових джерелах культура визначається як рівень освіченості та вихованості особистості, а також як ступінь засвоєння нею певної галузі знань

або виду діяльності. У педагогічному словнику культура трактується як сукупність матеріальних, духовних і практичних здобутків суспільства.

Дослідники підкреслюють, що поняття «культура» як наукова категорія сформувалося ще в античну добу та пов'язується з ім'ям Марка Тулія Цицерона, який використовував його у значенні впливу на розвиток людського мислення. У подібному контексті культура розглядається як рівень освіченості та вихованості людини, а також як ступінь оволодіння певною сферою знань або діяльності.

Культура виступає регулятивним механізмом, що визначає та спрямовує поведінку й діяльність особистості, при цьому сама людина є носієм культури у процесі взаємодії із соціальним середовищем та власним внутрішнім світом. Її основу становлять загальнолюдські цінності, способи їх сприйняття та реалізації.

Передача культурного досвіду не відбувається автоматично, а потребує цілеспрямованої організації освітнього процесу, що базується на науковому осмисленні форм, методів і механізмів розвитку особистості. У цьому контексті підкреслюється, що засвоєння культури є взаємодією, яка підпорядковується закономірностям комунікативної діяльності.

Важливим є також підхід сучасних дослідників до трактування культури. Так, А. В. Литвин розглядає культуру в контексті саморозвитку особистості як ключової наукової проблеми сучасності, підкреслюючи її значення для професійного становлення фахівця (Литвин, 2020, с. 45–49) [24]. С.О. Микитюк у своїх працях акцентує увагу на ролі освітнього середовища закладу вищої освіти як чинника формування професійної та особистісної культури майбутнього педагога (Микитюк, 2020, с. 372–375) [26].

У сучасній освітній парадигмі простежується тенденція розгляду культури особистості як ключової мети та чинника професійної підготовки. Взаємозв'язок культури й освіти є актуальною науковою проблемою, що реалізується через різні механізми трансляції знань, культурних норм і моделей поведінки.

У широкому трактуванні культура охоплює весь обсяг матеріальних і духовних надбань, створених людством у процесі фізичної та інтелектуальної діяльності його представників на благо людини. У більш вузькому розумінні вона постає як духовно-моральний стан суспільства, який зумовлюється матеріальними умовами життя та проявляється у повсякденному бутті, ідеологічних засадах, освітніх процесах, рівні суспільної свідомості, активності, досягненнях науки і мистецтва, а також у системі фізичного й морального виховання.

У процесі аналізу наукових підходів встановлено, що філософське осмислення культури має спільні концептуальні основи із сучасними освітніми парадигмами, зокрема синергетичним підходом у педагогіці та концепцією педагогіки життєтворчості. У цьому контексті наголошується, що в сучасній культурологічній думці домінує парадигма, яка орієнтована на людину як центральний об'єкт пізнання, розвитку та виховання.

Науковці розглядають культуру як багатовимірне явище, що включає сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством у процесі історичного розвитку, а також рівень освіченості, вихованості та професійної досконалості особистості. До її змісту входять також інтелектуальні характеристики, мистецькі надбання, способи життєдіяльності, норми поведінки, традиції, звичаї та вірування.

Педагогічна культурологія як галузь наукового знання, що досліджує феномен культури, спрямована на розв'язання проблеми формування культурної самосвідомості та ціннісних орієнтацій особистості. Це стосується не лише педагогів, а й усіх учасників суспільних відносин, які певною мірою залучені до процесу виховання молодого покоління, зокрема майбутніх соціальних працівників.

Аналіз наукових джерел дає підстави стверджувати, що культура є складним багатовимірним конструктом, який відображає різні аспекти життєдіяльності людини та виступає найвищим проявом її освіченості й професійної компетентності. Узагальнюючи, можна зазначити, що саме через

рівень культури проявляється індивідуальність майбутнього фахівця та його професійна зрілість [5].

У науковій літературі відзначається, що посилена увага до проблеми педагогічної культури почала формуватися в період активного розвитку культурологічного підходу у філософії, соціології, педагогіці та психології. У межах різних досліджень педагогічна культура аналізувалася в контексті теорії і практики культурологічної підготовки майбутніх фахівців, закономірностей і принципів виховання, професійної мотивації та становлення студентів, культури педагогічного спілкування, а також культури мислення.

Педагогічну культуру доцільно розглядати як фундамент професійно-педагогічної діяльності майбутнього педагога. На думку дослідника, професійна культура охоплює систему професійних знань, рівень компетентності, сформованість професійно значущих якостей, необхідних для здійснення професійної діяльності, а також духовний, інтелектуальний, емоційний і практично-діяльнісний компоненти особистості. Вона також визначає пізнавальні інтереси, впливає на світоглядні орієнтації, систему цінностей та загальне життєве кредо фахівця.

Сучасні дослідники погоджуються з тим, що педагогічна культура може розглядатися як творча основа повсякденної педагогічної діяльності, у якій теоретичні положення виховання та впливу на духовний розвиток особистості органічно поєднуються з особистісними якостями педагога. Відтак, ключовим компонентом професійної компетентності педагога виступає широкий світогляд і високий рівень педагогічної культури.

Педагогічна культура є також важливою складовою професіоналізму фахівців типу «людина–людина», до яких належать і соціальні працівники, для яких сформованість належного рівня педагогічної культури є обов'язковою умовою ефективної діяльності.

У цьому контексті визначальну роль у становленні особистості майбутнього соціального працівника відіграють системоутворюючі якості, що забезпечують його професійний розвиток та самореалізацію. До ключових

складових професійного становлення майбутнього фахівця належать мотиваційно-ціннісне ставлення до обраної професії, професійне мислення, готовність до здійснення професійної діяльності, а також сформована педагогічна культура.

Формування педагогічної культури неможливо розглядати без глибокого теоретичного осмислення самої сутності цієї категорії. У цьому контексті підтримуємо позицію А. Келемена, який зазначає, що поняття «педагогічна культура» ще не повною мірою інтегроване до категоріального апарату педагогіки та суміжних гуманітарних наук. Дослідники також звертають увагу на суперечливу ситуацію, за якої в навчальних програмах з педагогіки у закладах вищої освіти відсутній окремий змістовий модуль, присвячений педагогічній культурі та її ролі у професійній діяльності педагога [20].

З огляду на це, важливо розкрити зміст поняття «педагогічна культура» та узагальнити наявні наукові підходи до його трактування. Як показує аналіз літератури, ще раніше було визначено дві основні площини розуміння педагогічної культури: по-перше, як складову соціальної практики у сфері взаємин, у межах якої формуються традиції, норми та моделі взаємодії; по-друге, як галузь наукового знання, що охоплює педагогічні ідеї, теорії, концепції, норми та ціннісні орієнтири.

Зазначені підходи зберігають свою актуальність і в сучасних умовах розвитку педагогічної науки.

У філософському аспекті педагогічна культура розглядається як наскрізна характеристика розвитку суспільства, що бере початок із загальної культури. Встановлено, що взаємозв'язок між загальною культурою та педагогічною є настільки тісним, що педагогічна культура постає як специфічний прояв загальної культури в межах освітнього процесу.

Також доведено, що педагогічна культура має як об'єктивний, так і суб'єктивний вимір. Об'єктивна сторона відображає рівень розвитку суспільної педагогічної свідомості, тоді як суб'єктивна пов'язана з внутрішньою потребою особистості до самовдосконалення та професійного зростання. Вона забезпечує

опанування фахівцем педагогічного досвіду, накопиченого людством, а також його ефективного використання у власній професійній діяльності.

У науковій літературі зазначається, що при розкритті сутності педагогічної культури дослідники переважно виокремлюють чотири основні підходи та відповідні аспекти її розуміння, які узагальнено подано на рис. 1.1.

Рис. 1.1.

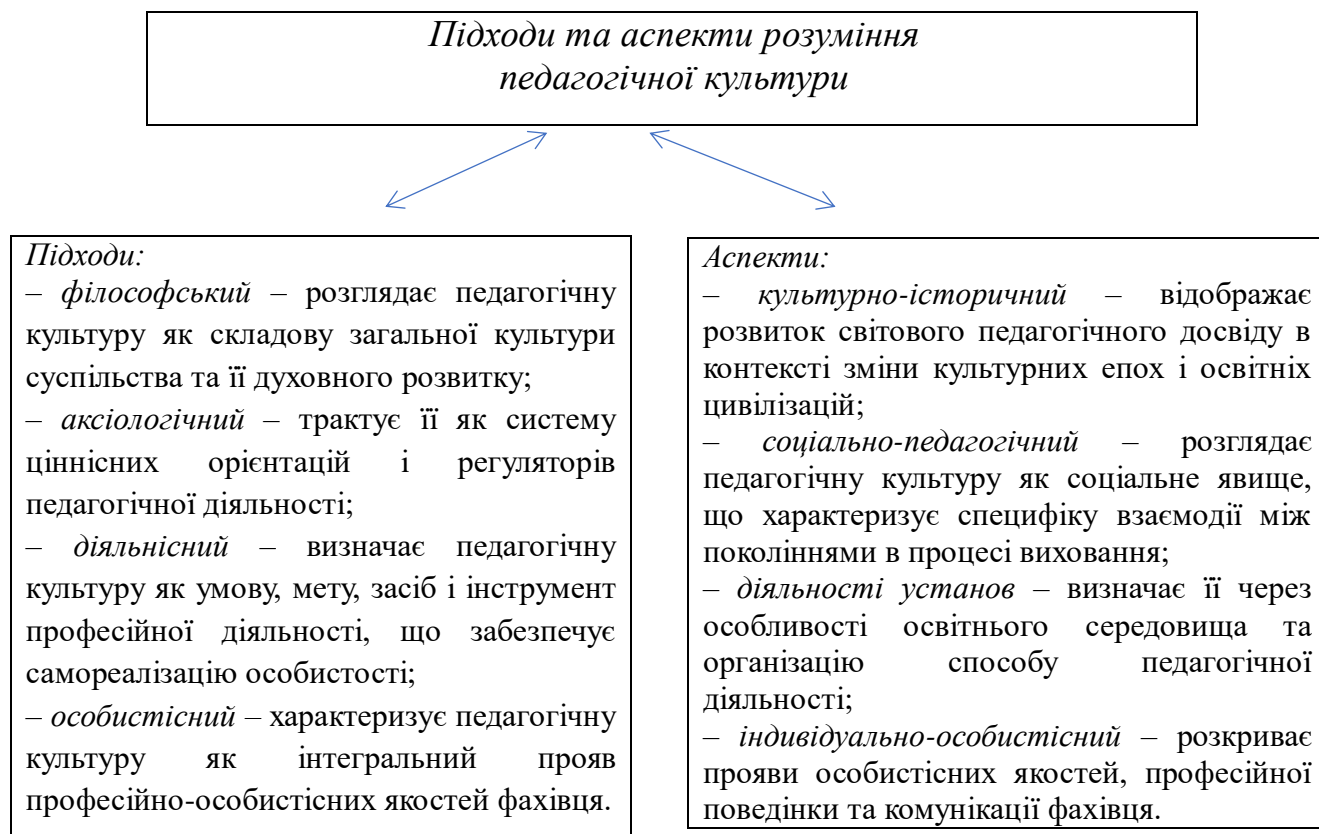

Рис. 1.1. Підходи та аспекти розуміння педагогічної культури

Як видно з рис. 1.1, представлені підходи (філософський, аксіологічний, діяльнісний та особистісний) перебувають у тісному взаємозв'язку з відповідними аспектами (соціально-педагогічним, культурно-історичним, діяльності установ та індивідуально-особистісним). Така взаємодія зумовлює багатогранність інтерпретацій поняття «педагогічна культура», що, у свою чергу, передбачає прояв особистісних і професійних якостей майбутнього фахівця.

Сучасні науковці наголошують, що взаємодія культурних та освітніх систем є актуальною проблемою, яка реалізується через різні механізми трансляції знань, культурних норм і моделей поведінки [38]. У зв'язку з цим,

освіту доцільно розглядати крізь призму культурно-історичного підходу. У діяльнісному вимірі педагогічна культура визначається як характеристика способу функціонування педагогічної системи та її переходу до якісно нового рівня розвитку. В індивідуально-особистісному аспекті вона проявляється через професійні якості, стиль взаємодії та рівень педагогічної комунікації фахівця.

Підсумовуючи розглянуті підходи до трактування поняття «педагогічна культура» як наукової категорії, доцільно виокремити такі узагальнення: по-перше, вона виступає інтегральною характеристикою особистості; по-друге, відображає проєкцію загальної культури у сфері професій типу «людина–людина»; по-третє, поєднує високий рівень професійної підготовки з особистісними якостями фахівця; по-четверте, рівень її сформованості безпосередньо впливає на становлення духовно-моральних цінностей майбутнього спеціаліста.

У нашому розумінні педагогічна культура є найвищим рівнем прояву професійної освіченості та компетентності майбутнього фахівця, оскільки саме через неї розкривається індивідуальність кожного студента. Вона характеризується сукупністю особистісних якостей, гуманістичною спрямованістю професійної діяльності, розвиненим творчим мисленням, умінням ефективно комунікувати та високим рівнем соціальної відповідальності за результати власної діяльності.

У сучасних дослідженнях широко використовуються поняття «педагогічна культура» та «професійна культура». Водночас зазначається, що хоча обидві дефініції відображають рівень культури професійної діяльності педагога, поняття «педагогічна культура» має ширший зміст. Це пояснюється тим, що вона є актуальною не лише для педагогів, а й для фахівців інших професій типу «людина–людина», діяльність яких передбачає вибудову педагогічно доцільної взаємодії, ефективної комунікації та впливу на інших суб'єктів.

Таким чином, ідеалом професійної підготовки майбутніх фахівців різних спеціальностей у закладах вищої освіти є формування морально автономної, соціально орієнтованої, творчої, вільної та відповідальної особистості. У

загальному контексті вибір педагогічних засобів для досягнення цього ідеалу значною мірою зумовлюється розумінням природи людини як носія духовної культури, активного учасника суспільних процесів, здатного до саморозвитку, саморегуляції та самовизначення. Це, у свою чергу, передбачає організацію педагогічно виважених взаємин в освітньому середовищі, які ґрунтуються на взаєморозумінні, взаємоповазі, взаємопідтримці та високому рівні педагогічної культури.

Відзначається, що ще на ранніх етапах розвитку суспільства було усвідомлено, що процес культурного становлення особистості відбувається під впливом цілеспрямованих педагогічних впливів. При цьому духовний стан особистості визначає її світоглядні орієнтири та ставлення до світу, а також забезпечує наступність культурних традицій. Такий підхід підкреслює необхідність належного рівня сформованості педагогічної культури у фахівців, які за характером професійної діяльності (зокрема соціальні працівники) постійно взаємодіють як із клієнтами, так і з колегами та партнерами.

Узагальнюючи, слід зазначити, що різноманітність наукових підходів до розуміння сутності педагогічної культури дозволяє розглядати її у багатьох проявах навчально-пізнавальної діяльності студентів. Водночас більшість із них лише частково стосується проблематики нашого дослідження та не розкриває повною мірою специфіку педагогічної культури майбутніх соціальних працівників.

Однією з ключових суперечностей, виявлених у процесі аналізу, є невідповідність між потребою у достатньому рівні теоретичних знань і практичних умінь майбутніх соціальних працівників для ефективної взаємодії з «проблемними» клієнтами та фактичним рівнем їхньої підготовки. Це додатково підтверджує значущість педагогічної культури в професійній діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність цілеспрямованого формування всіх компонентів педагогічної культури у майбутніх соціальних працівників ще на етапі навчання. Саме цьому питанню буде присвячено наступний підрозділ дослідження.

1.2. Основні складові професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів

Важливою складовою загальної професійно-педагогічної культури фахівця є етична культура, яка визначає систему моральних вимог до особистості та професійної поведінки спеціаліста. Для майбутнього соціального педагога педагогічна культура має особливе значення, оскільки його діяльність безпосередньо пов'язана зі спілкуванням із людьми, наданням допомоги та вирішенням складних соціальних проблем. Саме тому професійно-педагогічна культура виступає основою гуманістичної спрямованості професії та визначає моральні орієнтири професійної діяльності [15].

Професійно-педагогічна культура соціального педагога являє собою цілісну систему моральних цінностей, професійних норм, етичних принципів, особистісних якостей і моделей поведінки, які регулюють професійну діяльність фахівця. Вона поєднує процес формування професійних цінностей та їх усвідомлення й практичного застосування у роботі з клієнтами. Саме тому професійно-педагогічна культура виконує аксіологічну функцію, оскільки сприяє засвоєнню моральних цінностей, гуманістичних ідеалів та професійних принципів соціальної роботи.

Однією з найважливіших функцій професійно-педагогічної культури є регулятивна функція. Вона полягає у тому, що моральні норми та професійно-етичні принципи визначають поведінку соціального педагога у різних професійних ситуаціях, регулюють його взаємини з клієнтами, колегами, представниками соціальних установ та суспільством загалом. Дотримання етичних норм допомагає фахівцю приймати правильні рішення, уникати професійних помилок та підтримувати високий рівень професійної відповідальності.

Водночас професійно-педагогічна культура виконує нормативну функцію, оскільки встановлює певні правила, стандарти та вимоги до професійної діяльності соціального педагога. Ці норми закріплюються у професійно-

етичних кодексах, посадових обов'язках та професійних стандартах, які визначають допустимі форми поведінки фахівця, права та обов'язки у процесі професійної діяльності [37].

Не менш важливою є виховна функція педагогічної культури. Вона спрямована на формування моральних якостей особистості соціального педагога, гуманістичного світогляду, професійної свідомості та відповідального ставлення до професії. Професійно-педагогічна культура впливає не лише на самого фахівця, а й на всіх учасників професійної взаємодії, сприяючи формуванню позитивного морально-психологічного клімату у процесі соціальної роботи.

Науковці виділяють два основні рівні прояву моральних регуляторів у професійній діяльності. Перший рівень - зовнішній, який проявляється у культурі поведінки спеціаліста. До нього належать ввічливість, тактовність, доброзичливість, культура спілкування, вміння слухати співрозмовника та дотримуватися професійного етикету. Саме ці риси створюють позитивне враження про соціального працівника та сприяють встановленню довірливих взаємин із клієнтами.

Другий рівень педагогічної культури є більш глибоким і пов'язаний із внутрішніми моральними переконаннями особистості. Він охоплює усвідомлення моральних категорій добра і справедливості, професійного обов'язку, відповідальності, гуманності та поваги до людини. Коли моральні норми стають особистими переконаннями фахівця, вони перетворюються на внутрішні регулятори його поведінки та професійної діяльності. Саме такий рівень свідчить про сформованість внутрішньої професійної культури майбутнього соціального педагога [23].

Показниками сформованості професійно-педагогічної культури можуть виступати певні особистісні якості, професійні характеристики та моделі поведінки соціального працівника. До них належать гуманність, відповідальність, чесність, толерантність, емпатія, комунікабельність, здатність до самоконтролю та дотримання норм професійної етики. Важливим

індикатором є також уміння діяти відповідно до положень професійно-етичного кодексу соціального працівника та дотримуватися моральних принципів у різних професійних ситуаціях.

Таким чином, педагогічна культура майбутніх соціальних працівників є складним багатокомпонентним утворенням, яке охоплює моральні цінності, професійні норми, етичні принципи та особистісні якості фахівця. Вона забезпечує ефективність професійної діяльності, сприяє формуванню гуманістичного ставлення до людини та виступає важливою умовою професійного становлення майбутнього соціального педагога.

Аналіз професійної діяльності соціального педагога та опрацювання наукових джерел дає змогу виокремити основні структурні компоненти професійно-педагогічної культури фахівця соціальної сфери.

Перш за все, аксіологічний компонент відображає педагогічну культуру як систему цінностей, що визначають зміст і спрямованість діяльності соціального працівника. У цьому контексті професійні цінності розглядаються як складова загальнолюдських і життєво-професійних орієнтирів, які формують гуманістичну основу діяльності фахівця, визначають його ставлення до людини та суспільства.

Другим є технологічний компонент, який розглядається як сукупність способів, методів і прийомів реалізації соціально-педагогічної діяльності. Він забезпечує практичне втілення професійних норм у роботі соціального педагога, створює умови для ефективної комунікації, обміну інформацією, взаємодії з клієнтами та колегами, а також сприяє передачі професійного досвіду. Саме цей компонент визначає рівень практичної реалізації етичних принципів у професійній діяльності [11].

Важливо підкреслити, що між рівнем професійно-педагогічної культури та якістю виконання професійних обов'язків існує тісний взаємозв'язок. Високий рівень сформованості етичної культури забезпечує ефективність соціально-практичної діяльності, тоді як якість виконуваної роботи, у свою

чергу, сприяє подальшому розвитку професійно-етичних якостей фахівця. Таким чином, ці два чинники є взаємозумовленими та взаємопов'язаними.

Серед складових структури професійно-педагогічної культури також виділяють творчий компонент, який відображає здатність соціального працівника до професійної ініціативи, нестандартного мислення та творчого підходу до вирішення соціальних проблем. Оскільки професійні цінності мають особистісний характер, їх реалізація вимагає не лише знань і навичок, а й творчої активності, що сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності [34].

Окреме місце займає особистісний компонент, який розкриває педагогічну культуру як сферу реалізації внутрішнього потенціалу особистості соціального працівника. Під цим потенціалом розуміють сукупність потреб, здібностей, інтересів, життєвого та професійного досвіду, а також рівень соціальної активності. Саме особистісні якості значною мірою визначають здатність фахівця ефективно виконувати професійні функції та дотримуватися етичних норм у роботі.

У системі цінностей соціального педагога провідне місце займають гуманістичні та альтруїстичні орієнтири, які визначають спрямованість його професійної діяльності на допомогу людині, захист її прав і підтримку в складних життєвих обставинах. Особливе значення серед професійних цінностей мають так звані «цінності якості», оскільки вони відображають рівень сформованості професійно важливих особистісних характеристик фахівця.

Розвиток цих цінностей безпосередньо пов'язаний із формуванням низки професійних умінь і навичок, серед яких прогностичні, комунікативні, організаторські, посередницькі та рефлексивні здібності. До ключових особистісних якостей соціального працівника відносять комунікабельність, доброзичливість, тактовність, толерантність, справедливість, емпатію, прагнення до розуміння іншої людини, а також професійну допитливість і відкритість до нового досвіду.

Важливими характеристиками також є прагнення до професійного та особистісного самовдосконалення, впевненість у власних знаннях і діях, принциповість, цілеспрямованість, почуття міри та творча активність. Сукупність цих якостей забезпечує високий рівень професійно-етичної культури та сприяє ефективній реалізації соціальної роботи в сучасних умовах. Важливою професійною якістю соціального працівника є здатність до логічного мислення та чіткої, структурованої вербалізації власних думок. Це суттєво впливає на якість взаємодії між фахівцем і клієнтом, оскільки сприяє побудові конструктивного професійного діалогу. Завдяки цій якості зменшується ризик виникнення непорозумінь, конфліктних ситуацій або емоційно напружених реакцій. Окрім цього, вона є важливою умовою ефективної командної роботи, оскільки забезпечує раціональний розподіл обов'язків, коректну координацію спільних дій і вміння переконливо та тактовно взаємодіяти з колегами для досягнення спільних професійних цілей [32].

Для підтримання належного рівня професійної компетентності соціальному педагогові необхідний безперервний особистісний і професійний розвиток. При цьому одного лише прагнення до самовдосконалення недостатньо - важливо також мати сформовані практичні навички, розвинені професійні вміння та здатність до творчого підходу у вирішенні фахових завдань. Значну роль у цьому процесі відіграє гнучкість мислення та вміння адаптуватися до змінних умов професійної діяльності, що створює передумови для інноваційного та нестандартного вирішення соціальних проблем.

Зазначені особистісні та професійні якості можуть проявлятися на різних рівнях інтенсивності, тому важливим є дотримання внутрішньої рівноваги та почуття міри у їх реалізації. У цьому контексті особливого значення набувають самоконтроль і саморегуляція, які дозволяють фахівцю усвідомлено керувати власною поведінкою, емоціями, мотивами та професійними діями. Самообмеження, як складова самоконтролю, допомагає стримувати надмірні емоційні реакції та забезпечує етичність професійної поведінки.

Розвитку рефлексивних здібностей значною мірою сприяє здатність до самоспостереження, самоаналізу та усвідомленого контролю власних дій. Саме рефлексія дозволяє соціальному педагогові критично оцінювати результати своєї діяльності, коригувати поведінку та вдосконалювати професійні навички відповідно до етичних вимог професії.

Соціальний педагог, який володіє професійними знаннями та має значний вплив на життя клієнтів, несе високу відповідальність за свої дії, поради та методи роботи, які він застосовує для досягнення професійних цілей. Важливо підкреслити, що ця відповідальність не обмежується лише зовнішнім контролем з боку установ чи керівних органів. Насамперед вона повинна мати внутрішній характер і ґрунтуватися на особистісній моральній позиції фахівця. Саме внутрішнє відчуття відповідальності, засноване на совісті та моральних переконаннях, забезпечує цілісність особистості та етичність професійної поведінки. Людина несе відповідальність за свої дії перед собою, власними цінностями та моральними принципами, що визначає глибину її професійної зрілості [10].

Специфіка професійної діяльності соціального педагога полягає у тісному поєднанні особистісних і професійних якостей, які взаємно доповнюють одна одну. Ефективність його роботи значною мірою залежить від рівня професійних знань, оскільки саме вони є основою формування професійно-педагогічної культури. Вплив соціального працівника на життя клієнтів може бути надзвичайно значним, тому як високий професіоналізм, так і його відсутність однаково мають серйозні наслідки для людини.

У зв'язку з цим особливого значення набуває система професійних знань, зокрема ціннісно-етичний компонент, який займає важливе місце у структурі підготовки майбутніх соціальних педагогів. Саме усвідомлення професійних цінностей, моральних норм і етичних принципів є необхідною умовою становлення компетентного, відповідального та гуманістично орієнтованого фахівця соціальної сфери.

На основі кваліфікаційних вимог до фахівців соціально-педагогічної сфери можна зробити висновок, що спектр необхідних професійних знань є надзвичайно широким і багатогранним. Кожен із компонентів професійно-етичної культури соціального педагога включає не лише суто фахові знання, а й засвоєний соціальний досвід, елементи філософського світогляду, основи релігійної та культурної спадщини, а також сформовану систему переконань і розуміння навколишньої дійсності. У цьому контексті ключовою вимогою до сучасного фахівця виступає наявність глибоких професійних знань і вміння ефективно застосовувати їх у практичній діяльності.

Водночас наукові знання виконують важливу функцію інтелектуальної дисципліни, оскільки сприяють розвитку критичного мислення, обґрунтованості суджень та самостійності у прийнятті рішень. Завдяки цьому соціальний працівник отримує можливість ухвалювати зважені, аргументовані рішення, послідовно реалізовувати їх у професійній діяльності та досягати поставлених цілей.

Технологічний компонент професійно-педагогічної культури розкривається через систему методів, прийомів і способів практичної взаємодії соціального педагога з клієнтами та соціальним середовищем. Рівень володіння цими інструментами безпосередньо свідчить про професійну зрілість фахівця. Серед ключових умінь, що формують професійно-педагогічну культуру, можна виділити:

- володіння навичками вербальної та невербальної комунікації;
- здатність до ефективної командної взаємодії;
- уміння організовувати професійну діяльність та вирішення конкретних завдань;
- розвинену емпатію;
- уміння активно слухати співрозмовника;
- здатність логічно мислити та переконливо висловлювати власні думки і наміри;
- навички саморозвитку та професійного вдосконалення;

- готовність до оперативної діяльності та застосування теоретичних знань у практиці.

Оскільки професійно-педагогічна культура соціального педагога реалізується у сфері соціально орієнтованої діяльності, її прояви безпосередньо пов'язані з поведінкою фахівця, його взаємодією та комунікацією з клієнтами, колегами, установами та різними соціальними групами. У цьому контексті змістовими складовими професійно-педагогічної культури виступають технології взаємодії, технології професійного спілкування, методи розв'язання конфліктних ситуацій, а також технології організації індивідуальної та групової діяльності в межах соціального середовища.

Особливого значення у професійній діяльності соціального педагога набуває комунікація, яка фактично є центральним інструментом його роботи. Професійне спілкування виступає одночасно засобом, методом і змістом діяльності фахівця, оскільки забезпечує взаємодію з різними установами, організаціями, окремими особами та групами населення. Саме від рівня сформованості комунікативної компетентності значною мірою залежить ефективність виконання професійних обов'язків соціального педагога [3].

У процесі здійснення професійної діяльності, а також у ході створення й реалізації професійних цінностей соціальний педагог виступає як активний суб'єкт професійної культури. Саме в цій ролі він не лише засвоює наявні морально-етичні норми, а й творчо їх переосмислює та застосовує, що забезпечує реалізацію творчого компонента професійної культури.

Творчість у даному контексті розглядається як специфічна властивість людини, що водночас є результатом культурного розвитку особистості та суспільства. Вона виникає як потреба в самовираженні та вдосконаленні діяльності. Результатом творчої активності виступає формування та розвиток педагогічної культури фахівця. З огляду на креативну природу професійно-педагогічної культури, її можна розуміти як безперервний творчий процес, який завжди має індивідуальний характер, передбачає діалогічність і особистісне включення фахівця. Засвоєння культурних і професійних цінностей у цьому

випадку перетворюється на індивідуальне відкриття, у ході якого соціальний педагог ніби «створює» культурний простір у власній особистості.

Усвідомлення моральної сутності творчої діяльності дає змогу фахівцеві більш свідомо регулювати власну професійну активність та оцінювати її з позиції етичних норм. Розуміння соціальної та моральної значущості своєї роботи сприяє підвищенню рівня відповідальності, що, у свою чергу, активізує творчий потенціал і мобілізує професійну ініціативу соціального педагога. Особливо важливо, що в процесі соціальної роботи творчість безпосередньо пов'язана з необхідністю постійного вирішення нових, нестандартних завдань, які виникають у професійній практиці. Оскільки кожна соціальна ситуація є унікальною, стандартні алгоритми не завжди є ефективними, що робить кожне професійне завдання творчим за своєю сутністю.

Проблематика творчості в контексті особистісного розвитку тісно пов'язана з процесом самореалізації індивіда, у якому проявляються його внутрішні ресурси та потенціал. Поняття «внутрішні сили» охоплює широкий спектр характеристик особистості, зокрема її потреби, здібності, інтереси, накопичений соціальний досвід і рівень соціальної активності. Саме ці складові визначають спрямованість поведінки людини та виступають основними мотивами її професійної діяльності.

Формування здібностей супроводжується комплексними змінами в структурі особистості, які охоплюють систему міжособистісних відносин, розвиток вольових якостей та формування характеру. Розвинені соціально-педагогічні та загальні професійні навички є важливою передумовою ефективного засвоєння та практичної реалізації морально-етичних принципів у професійній діяльності соціального педагога. Саме вони забезпечують можливість адекватної поведінки у складних професійних ситуаціях та сприяють якісній взаємодії з клієнтами і соціальним середовищем [8].

Індикаторами сформованості професійно-педагогічної культури соціального педагога можуть виступати певні особистісні риси та моделі поведінки, які повністю узгоджуються з вимогами професійно-етичного кодексу. Саме через

поведінкові прояви, стиль спілкування та ставлення до професійних обов'язків можна визначити рівень розвитку етичної складової фахівця.

Таким чином, професійно-педагогічну культуру соціального педагога доцільно розглядати як цілісну систему професійних морально-етичних якостей, що регулюють соціально орієнтовану взаємодію у професійній діяльності. Вона забезпечує узгодженість дій фахівця з етичними нормами, сприяє ефективній комунікації та формує гуманістичну спрямованість професійної практики.

У структурі педагогічної культури соціального педагога можна виокремити такі основні функціональні компоненти:

- аксіологічний компонент, який відображає процес формування, збереження та засвоєння професійно-етичних цінностей, що становлять основу професійної діяльності;

- регулятивний компонент, який визначає професійно-педагогічну культуру як систему якостей і принципів, що регулюють поведінку та взаємини у соціально-педагогічному середовищі;

- нормативний компонент, що включає сукупність професійних норм, правил і стандартів поведінки, обов'язкових для дотримання у професійній діяльності;

- виховний компонент, який сприяє формуванню моральної свідомості, етичних цінностей та гуманістичних орієнтацій усіх учасників професійної взаємодії.

У сукупності ці компоненти забезпечують цілісне функціонування педагогічної культури, визначають її роль у професійному становленні соціального педагога та впливають на якість його практичної діяльності.

1.3. Специфіка педагогічної культури у діяльності майбутніх соціальних педагогів

Основні напрями розвитку вищої освіти в Україні визначаються Законом України «Про вищу освіту», Концепцією розвитку освіти та іншими

нормативно-правовими документами, що регламентують модернізацію освітньої галузі відповідно до європейських стандартів. Особлива увага приділяється компетентнісному підходу, розвитку самостійності здобувачів освіти, їх професійному самовизначенню та формуванню професійних компетентностей.

На сучасному етапі здобувачі вищої освіти повинні розглядатися як активні учасники освітнього процесу, які не лише опановують теоретичні знання, а й уміють застосовувати їх у практичній діяльності. Важливим завданням є осмислення, систематизація та практичне закріплення професійних умінь і навичок у контексті майбутньої роботи, з урахуванням вимог професійної етики [38].

Формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів значною мірою залежить від організації освітнього середовища закладу вищої освіти. Воно має забезпечувати доступ до необхідних знань, інформаційних ресурсів і практичного досвіду, що є основою професійного становлення фахівця. Водночас таке середовище повинно сприяти розвитку ціннісних орієнтацій, етичної свідомості та відповідального ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Соціальна робота належить до складних, багатокомпонентних і морально відповідальних видів професійної діяльності, що входять до сфери професійної допомоги. Високий рівень відповідальності за прийняті рішення, емоційне навантаження, а також постійна взаємодія з людьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, зумовлюють необхідність формування у майбутніх фахівців розвинених професійно значущих якостей, достатнього рівня особистісної зрілості та сформованої професійної етики.

У цьому контексті особливо важливим є вивчення педагогічних умов формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів у процесі навчання у закладах вищої освіти. Сучасні підходи до професійної підготовки все більше базуються на ідеях екологічного підходу в освіті, який розглядається як система принципів і способів ефективного використання можливостей

освітнього середовища для досягнення навчальних і виховних цілей та підготовки конкурентоспроможного фахівця.

Отже, науковці підкреслюють, що освітнє середовище має значний виховний і розвивальний потенціал, оскільки створює умови для всебічного становлення особистості. Воно сприяє формуванню морально-етичних цінностей, засвоєнню нових професійних підходів, розвитку ініціативності та активізації взаємодії між студентами. Важливим результатом такого середовища є також накопичення етичного досвіду та формування моральних якостей, що відповідають вимогам професійної деонтології.

У працях окремих дослідників, зокрема А. Литвин виокремлює візуально-матеріальну, суб'єктивну та духовну складові, до яких відносять традиції, норми та правила поведінки [24].

З урахуванням цих наукових підходів можна стверджувати, що освітнє середовище університету повинно бути спрямоване на розвиток етичної компетентності майбутніх фахівців. Ця компетентність формується як у процесі інтелектуального засвоєння інформації та осмислення навколишньої дійсності, так і через практичне застосування морально-етичних норм у професійній діяльності. У цьому контексті С. Микитюк звертає увагу на важливість поступового переходу від формального засвоєння норм ввічливості до глибокого розуміння гуманістичних принципів взаємодії з клієнтам [28].

Таким чином, педагогічно організовані умови у закладі вищої освіти виступають важливим чинником впливу на розвиток особистості студента. Для ефективного формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у процесі навчання необхідним є уточнення теоретичних засад понять «педагогічні умови» та «освітнє середовище», що дозволяє більш цілеспрямовано організовувати виховний процес у ЗВО.

Розглядаючи поняття «умова» у виховному контексті, його можна визначити як сукупність обставин, причин, чинників і рушійних сил, що забезпечують ефективність та результативність виховного процесу.

При цьому одна й та сама сукупність умов, залежно від цілей навчально-виховного процесу, може як сприяти його ефективності, так і ускладнювати її досягнення. Водночас умови відрізняються від факторів своєю більшою мінливістю та гнучкістю, що дозволяє не лише враховувати їх у педагогічній практиці, а й цілеспрямовано моделювати та конструювати.

Отже, між педагогічними умовами та результатами професійної підготовки існує безпосередній причинно-наслідковий зв'язок. Якщо певна умова виступає передумовою досягнення результату, то її ефективність визначається не лише усвідомленням, а й реальним створенням, наявністю та активним впровадженням у освітній процес. У зв'язку з цим перед педагогом постає завдання не тільки визначити необхідні умови, а й цілеспрямовано їх сформулювати та забезпечити їх практичну реалізацію для досягнення запланованих освітніх результатів.

У сучасній науковій літературі поняття «педагогічні умови» широко використовується, особливо в дослідженнях, присвячених професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. Загалом педагогічні умови розуміють як сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що забезпечують ефективне функціонування компонентів виховної системи та визначаються її цілями, змістом, формами й методами організації освітнього процесу.

Вивчаючи педагогічні умови освітнього середовища закладів вищої освіти, дослідники зазвичай розмежовують їх на необхідні та достатні. Необхідні умови розглядаються як такі, без яких повноцінне функціонування педагогічної системи є неможливим, тоді як достатні умови забезпечують її стабільну та ефективну роботу. Подібного підходу дотримується і А. Литвин [24], який аналізує взаємозв'язок зовнішніх чинників (засобів і характеристик освітнього середовища) та внутрішніх (індивідуально-особистісних особливостей здобувачів освіти). При цьому автор підкреслює наявність тісної взаємодії та взаємозумовленості між цими групами чинників [24]. Інші науковці також зазначають, що рівень навчальної діяльності безпосередньо визначається умовами її реалізації.

Педагогічні умови формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів можна визначити як систему взаємопов'язаних обставин і чинників, які цілеспрямовано впливають на вирішення завдань навчально-виховного процесу та сприяють підвищенню рівня професійної підготовки здобувачів освіти.

У цьому контексті особливу наукову цінність становлять підходи О. Чуйко, яка визначає низку критеріїв ефективності педагогічних умов підготовки майбутніх фахівців, зокрема: забезпечення умов для ціннісно-морального самовизначення студентів та узгодження їхніх ціннісних орієнтацій із цінностями освітнього середовища, що сприяє розумінню освіти як засобу самореалізації особистості; розвиток умінь соціального проєктування; формування рефлексивної культури та здатності співвідносити власні потреби з вимогами соціального середовища; формування достатнього рівня культури професійного спілкування, необхідного для ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії; узгодження структури навчально-пізнавальної діяльності студентів із реальними завданнями майбутньої професійної діяльності; створення ситуацій успіху як важливого мотиваційного чинника, що стимулює потребу в саморозвитку та самоосвіті; забезпечення умов для оволодіння комплексом професійних компетентностей і формування здатності до проєктування власного професійного розвитку [45].

Отже, формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів є складним, поетапним і багаторівневим процесом, який потребує науково обґрунтованого проєктування освітнього процесу та створення відповідних педагогічних умов.

Формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів доцільно розглядати як поступовий процес переходу від безпосереднього досвіду особистісних життєвих ситуацій до їх усвідомленого осмислення та узагальнення. Отримані знання й пережитий досвід трансформуються у систему професійних умінь і навичок, які закріплюються у когнітивних

структурах психіки та надалі використовуються для ефективного розв'язання професійних завдань [18].

Важливим аспектом цього процесу є розвиток здатності майбутнього фахівця діяти відповідно до етичних, зокрема моральних, норм і цінностей у різних професійних ситуаціях. Це передбачає не лише їх формальне засвоєння, а й глибоке внутрішнє прийняття, що забезпечує свідоме регулювання поведінки соціального педагога у взаємодії з клієнтами та професійним середовищем.

Таблиця 1.1

Перелік основних педагогічних вимог до формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти

	<i>Педагогічні умови, що забезпечують ефективне формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти</i>	Рейтинг у %
1.	Формування стійкої позитивної мотивації до професійного самовдосконалення та безперервного особистісного розвитку.	43,5%
2.	Модернізація змісту навчальних дисциплін шляхом інтеграції професійно-етичної складової.	18,4%
3.	Використання сучасних інноваційних технологій у процесі формування професійної етики в освітньому середовищі.	11,5%
4.	Залучення здобувачів освіти до волонтерської діяльності як засобу розвитку професійно-етичних якостей.	26,6%

Перша педагогічна вимога полягає у формуванні стійкої позитивної мотивації до професійного вдосконалення та безперервного саморозвитку майбутніх фахівців соціальної роботи.

Згідно з позицією науковців і практиків, соціальна робота загалом, а також цілеспрямований процес становлення професійної етики майбутніх соціальних педагогів, потребує розв'язання низки ключових завдань. Серед них особливо важливими є: оволодіння теоретичними основами професійної етики;

засвоєння її структури, функцій, моральних принципів, цінностей і категоріального апарату; застосування сучасних технологій у соціальній роботі; формування професійно-етичних умінь і навичок та розвиток гуманістичного типу мислення; усвідомлення ціннісного значення обраної професії; активізація мотиваційної сфери щодо професійного становлення соціального педагога; розвиток навичок самоаналізу та педагогічної рефлексії тощо [37].

Таким чином, професійна діяльність ґрунтується на цілісній системі мотиваційних процесів, яка дозволяє виокремити такі основні рівні: мотивацію суб'єкта соціальної роботи; мотивацію об'єкта соціальної роботи; а також мотивацію та динаміку суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Дослідники підкреслюють, що саме мотивація як педагогічна умова забезпечує перетворення професійно-етичних знань, умінь і навичок у засіб особистісного та професійного розвитку. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню якості майбутньої професійної діяльності з клієнтами та зростанню рівня професійної компетентності соціального педагога.

У науковій літературі також подається класифікація навчальних мотивів за їх видами та рівнями, зокрема: широкі соціальні мотиви (почуття обов'язку, відповідальності, усвідомлення суспільної значущості навчання), що проявляються як орієнтація на загальний розвиток і задоволення від навчального процесу та його результатів; вузькі соціальні мотиви, пов'язані з прагненням у майбутньому обійняти престижну посаду, здобути соціальне визнання та відповідну матеріальну винагороду; мотиви соціальної взаємодії, спрямовані на співпрацю, комунікацію та утвердження власної ролі в колективі; навчально-пізнавальні мотиви, що визначають способи та глибину засвоєння знань; мотиви самоосвіти, орієнтовані на самостійне розширення знань і професійних компетентностей.

Мотиви дій, необхідні для формування позитивного ставлення до виховання професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи, С. О. Микитюк пропонує поділяти таким чином [27]:

- соціальний мотив, який ґрунтується на усвідомленні суспільної значущості професійної діяльності та формує орієнтацію студентів на важливість професійного становлення майбутнього соціального педагога;

- мотив досягнення, що передбачає прагнення до розвитку професійно значущих якостей і формування моральних цінностей як основи професійної компетентності;

- мотив залученості до професійної діяльності, який спонукає студентів до активного вдосконалення професійно-етичних знань і навичок, а також підвищення рівня професіоналізму.

Водночас важливе значення мають мотиви інтелектуально-емоційної сфери, які відображають внутрішню потребу особистості у здобутті культурних знань, розширенні світогляду, підвищенні загального культурного рівня, а також у систематизації та поглибленні фахових знань.

До основних цілей і завдань виховання професійної етики належать: формування у майбутніх соціальних педагогів усвідомлення власної особистості, потенціалу та професійних можливостей; усвідомлення цілей професійно-етичного розвитку на основі розуміння ролі професійної етики у професії; визначення значення етичних знань у процесі професійного становлення та особистісного розвитку; вибір ефективних шляхів і засобів побудови індивідуальної програми професійного вдосконалення.

Базовими ціннісними орієнтирами діяльності майбутнього соціального педагога виступають гуманістичні цінності: людська гідність, толерантність, соціальна справедливість, гуманізм і соціальна активність. Вони закріплені в професійних етичних кодексах і визнаються професійною спільнотою соціальних педагогів. Соціальна діяльність фахівця має виражений ціннісний характер, оскільки спрямована на підтримку, відновлення та розвиток особистості клієнта.

Професійна рефлексія проявляється у сукупності дій, які враховуються під час обґрунтування педагогічної системи професійно-етичної освіти, зокрема: визначення та усвідомлення цілей професійно-етичного навчання;

аналіз мотивів формування професійної етики та ступеня їх реалізації; встановлення вихідного рівня сформованості педагогічної культури кожного студента; розроблення та впровадження програми заходів, що передбачає поетапне формування професійно-етичних якостей; збирання та інтерпретація інформації щодо рівня сформованості професійної етики за визначеними критеріями; опрацювання отриманих даних, здійснення самооцінки та корекція педагогічних впливів у процесі формування педагогічної культури.

Підсумовуючи результати аналізу наукових джерел, слід зазначити, що в сучасних умовах в Україні недостатня увага приділяється розвитку особистісного компонента у процесі формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів.

Другою педагогічною вимогою є оновлення змісту навчальних дисциплін за рахунок посилення їх професійної складової.

Аналіз навчально-методичної документації (освітніх програм і навчальних планів) свідчить, що професійна підготовка соціальних педагогів інтегрована до змісту професійно орієнтованих дисциплін, які забезпечують загальну фахову підготовку студентів спеціальності «Соціальна робота».

У процесі підготовки здобувачів освіти доцільно виокремити низку навчальних дисциплін, що містять етичну складову, зокрема: «Вступ до спеціальності», «Історія соціальної роботи», «Соціальна педагогіка», «Волонтерська діяльність», «Теорія та методика соціальної роботи», «Робота у громаді», «Соціалізації особистості», «Технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними категоріями населення» та інше.

Третьою педагогічною вимогою є використання інноваційних технологій у процесі формування професійної етики.

Відомо, що ефективність формування професійних якостей студентів значною мірою залежить від системного поєднання педагогічного досвіду та сучасних інноваційних технологій, які впроваджуються в освітній процес закладів вищої освіти.

Інноваційна діяльність викладача закладу вищої освіти в освітньому процесі розглядається як різновид творчої професійної активності, спрямованої на осмислення, впровадження та ефективне використання сучасних педагогічних технологій і методик з метою підвищення якості підготовки майбутніх соціальних педагогів.

До інноваційних методів навчання належать: проєктне навчання, метод самопрезентації, технології занурення у професійну діяльність, ігрові методики та інші інтерактивні підходи, що активізують пізнавальну діяльність студентів і сприяють розвитку їхніх професійних компетентностей [11].

Четвертою педагогічною вимогою формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів є залучення до волонтерської діяльності. Її доцільно розглядати як важливий напрям професійної підготовки студентів, що сприяє формуванню інтересу до майбутньої професії, розвитку творчого підходу до розв'язання нестандартних ситуацій, а також стимулює саморозвиток, самореалізацію і становлення професійних цінностей, моральних якостей та професійно значущих характеристик особистості.

Волонтерська діяльність організовується з метою створення умов для інтелектуального, духовного та професійного розвитку молоді, а також для її активної самореалізації. У цьому контексті науковці та практики підкреслюють, що позааудиторна діяльність як важлива складова освітнього процесу у ЗВО сприяє всебічному розвитку особистості, розкриттю її професійного, культурного та морального потенціалу.

Отже, можна дійти висновку, що основними цілями та завданнями формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів є: усвідомлення студентами власної особистості, потенціалу та можливостей; розуміння мети професійно-етичного становлення на основі усвідомлення значення професійної етики; визначення ролі етичних знань у професійному та особистісному розвитку; а також вибір ефективних шляхів і методів формування індивідуальної програми професійно-етичного вдосконалення.

Важливо зазначити, що ціннісні орієнтації тісно пов'язані з мотиваційною сферою особистості, оскільки діяльність, яка приносить позитивні результати та внутрішнє задоволення, одночасно поєднує особистісний і професійний зміст. Таким чином, створення та реалізація певних цінностей у діяльності стає її безпосереднім мотиваційним чинником.

Для ефективного формування професійної етики майбутніх фахівців соціальної роботи необхідним є розвиток їхньої професійної готовності, яка ґрунтується на стійкій позитивній мотивації до оволодіння фаховими знаннями й уміннями, формуванні системи особистісних цінностей і професійно важливих якостей, а також на розвитку здатності до професійної рефлексії.

Особливості становлення професійної етики майбутніх соціальних педагогів охоплюють кілька взаємопов'язаних аспектів:

Особистісні цінності та якості. Основою формування професійної етики є система особистих цінностей і характеристик майбутніх фахівців. Важливим є наявність внутрішньої мотивації, що базується на усвідомленні значущості соціальної роботи та її впливу на життя людей. До ключових якостей належать емпатійність, толерантність, чуйність, справедливість та інші риси, які забезпечують побудову конструктивних і морально виважених взаємин із клієнтами та колегами.

Фахові знання та уміння. Важливою складовою є опанування спеціальних знань і навичок у сфері соціальної роботи. Майбутні соціальні педагоги повинні глибоко розуміти етичні принципи, норми та стандарти професійної діяльності, а також уміти застосовувати їх у практичних ситуаціях. Це включає здатність розпізнавати етичні дилеми та знаходити обґрунтовані морально коректні рішення.

Професійно-етична рефлексія. Значну роль відіграє розвиток уміння аналізувати власну професійну діяльність з етичної точки зору. Це передбачає оцінювання власних дій, усвідомлення сильних і слабких сторін, здатність до самокритики та безперервного самовдосконалення. Рефлексивна діяльність

дозволяє майбутнім фахівцям коригувати свою поведінку відповідно до вимог професійної етики.

Зазначені складові перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємно доповнюють одна одну, формуючи цілісну основу педагогічної культури майбутнього соціального педагога. У результаті цього формується відповідальний і свідомий фахівець, здатний діяти відповідно до етичних норм і принципів у професійній діяльності з людьми.

Висновки до першого розділу

Проведений у першому розділі бакалаврської роботи аналіз теоретичних засад формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів дав змогу сформулювати узагальнені висновки. Вони охоплюють, по-перше, осмислення результатів опрацювання наукових джерел із досліджуваної проблематики та її розгляд у історичній перспективі; по-друге, аналіз сутності, структури, видів і функцій професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної сфери; по-третє, вивчення специфічних особливостей її формування у професійній підготовці соціальних педагогів.

Складність професійної діяльності у сфері соціальної роботи зумовлює необхідність не лише ґрунтовної фахової підготовки спеціалістів, а й наявності в них розвинених особистісних якостей і ціннісних орієнтацій, пов'язаних із гуманізмом, альтруїзмом, толерантністю, доброзичливістю, відкритістю до людей та готовністю надавати допомогу.

Професійно-педагогічну культуру фахівця соціальної сфери визначено як систему професійних знань, умінь, навичок, цінностей і особистісних якостей, що забезпечують ефективне виконання професійних завдань у сфері соціального обслуговування.

Теоретичний аналіз проблеми засвідчив, що основою професійної поведінки соціального педагога є етичні норми та принципи соціальної роботи. Їх знання та послідовне дотримання є важливою умовою ефективного виконання професійних обов'язків.

Формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів буде результативним за умови створення у закладах вищої освіти відповідного педагогічного середовища, яке сприятиме професійно-етичному розвитку студентів через засвоєння передового досвіду, формування індивідуального стилю діяльності та активну участь у безперервному вдосконаленні освітнього процесу. Освітній простір має виступати джерелом саморозвитку й постійного самовдосконалення майбутнього фахівця, що закономірно забезпечує підвищення рівня його професійної компетентності

РОЗДІЛ II. Практичні аспекти формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів

2.1. Аналіз рівня сформованості професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів

Досягнення високого рівня професіоналізму у сфері соціальної роботи неможливе без належно сформованої етичної культури фахівців. Оскільки соціальна діяльність є багатогранною та складною, вона висуває до майбутніх спеціалістів вимоги не лише щодо розвитку професійних умінь, а й щодо сформованості особистісних якостей і ціннісних орієнтацій, що ґрунтуються на гуманізмі, альтруїзмі, толерантності, доброзичливому ставленні до різних соціальних груп, відкритості у взаємодії з людьми та готовності до допомоги.

Розв'язання актуальних проблем соціальної сфери потребує від майбутніх соціальних педагогів сформованих професійно важливих якостей, глибокого розуміння специфіки професії, а також готовності застосовувати набуті знання на практиці для оперативного й ефективного виконання професійних завдань.

Підготовка фахівців соціальної роботи в Україні здійснюється у закладах вищої освіти різних типів, насамперед в університетах, і спрямована на цілеспрямоване формування у студентів готовності до майбутньої професійної діяльності. Освітній процес базується на принципах професійної моралі та етики, що визначає його гуманістичну спрямованість. У зв'язку з цим важливою складовою підготовки майбутніх соціальних педагогів є забезпечення професійної орієнтації навчання, яка сприяє як гуманізації освітнього процесу, так і його практичній результативності [22].

З метою визначення рівня сформованості педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів було проведено емпіричне дослідження на базі став Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. У ньому взяли участь 19 студентів 4 курсу спеціальності «Соціальна робота».

Для дослідження комунікативного компонента педагогічної культури використано *опитувальник Форверга на контактність*, який спрямований на визначення здатності студентів встановлювати та підтримувати міжособистісні контакти, будувати ефективну взаємодію з клієнтами, а також проявляти відкритість і готовність до спілкування в професійній діяльності.

Ключем до даного опитувальника є три основні шкали, за якими здійснюється оцінювання відповідей респондентів. Кожна відповідь на

запропоновані запитання переводиться у бали відповідно до визначеної шкали. Переважання сумарних показників першої та другої шкал над третьою свідчить про усвідомлений професійний вибір та задоволеність обраною спеціальністю у майбутніх фахівців.

Методика включає такі три шкали:

«Здобуття знань» – відображає прагнення до пізнання нового, інтерес до навчання та прояви допитливості.

«Оволодіння професією» – характеризує мотивацію до глибокого засвоєння професійних знань, формування необхідних умінь і розвитку професійно значущих якостей.

«Отримання диплома» – показує орієнтацію на формальне підтвердження освіти у вигляді диплома, без глибокої внутрішньої професійної мотивації.

Метою даної методики є визначення рівня усвідомленості та сформованості життєвої активності особистості, які проявляються у процесі міжособистісного спілкування та взаємодії.

Інструкція. Респонденту пропонується оцінити власні якості за 9-бальною шкалою відповідно до того, наскільки кожна характеристика відповідає його особистості.

Показник «5» означає середній рівень вираженості якості, коли вона виявляється збалансовано: людина як отримує, так і віддає у процесі взаємодії.

Оцінки, розташовані ліворуч від «5», відображають зниження вираженості певної риси, тоді як значення праворуч свідчать про її посилення.

Мінімальний бал «1» означає практичну відсутність зазначеної характеристики, тоді як максимальний «9» вказує на її дуже високий рівень розвитку.

Обробка результатів здійснюється шляхом переведення отриманих даних у бальну систему та підрахунку сумарних показників за відповідними позиціями. На цій основі визначається рівень розвитку життєвої активності та контактності особистості:

9–18 балів – низький рівень усвідомленості та слабо сформована життєва активність;

19–40 балів – середній рівень прояву життєвого тону;

41–54 бали – життєва активність є стабільно вираженою рисою особистості;

55–72 бали – високий рівень прояву життєстійкості, орієнтація на співпрацю та самостійне подолання труднощів;

73–81 бал – максимально високий рівень, що свідчить про сформовану здатність долати труднощі та орієнтацію на майбутній розвиток.

Картка самооцінювання професійної компетентності соціального педагога. Дана методика містить 15 запитань, на які респондент має відповісти, використовуючи шкалу від 1 до 5.

Отримані результати подаються у вигляді балів, які відображають рівень сформованості та вираженості компонентів професійної компетентності й комунікативних якостей. Вищі значення свідчать про більш високий рівень розвитку професійних і контактних умінь, тоді як нижчі показники можуть вказувати на недостатню сформованість або потребу в подальшому розвитку відповідних якостей.

2.2. Особливості процесу формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів

На етапі анкетування експериментального дослідження було виявлено, що лише незначна частина студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка характеризується високим рівнем професійної мотивації (24,2%). У більшості респондентів (51,7%) простежується поєднання внутрішніх і зовнішніх мотивів, що створює підґрунтя для подальшого вдосконалення освітнього процесу з урахуванням домінуючих мотиваційних орієнтацій. Водночас для 24,1% опитаних притаманний низький рівень професійної мотивації.

Отримані результати засвідчують необхідність запровадження додаткових заходів, спрямованих на посилення внутрішньої мотивації майбутніх соціальних працівників. Це доцільно реалізовувати через виявлення індивідуальних здібностей, інтересів і потенціалу студентів, а також через створення умов для переживання ситуації успіху в професійній діяльності. Такий підхід сприятиме підвищенню частки студентів із високим рівнем професійної мотивації.

На другому етапі дослідження було визначено когнітивний показник професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів, який відображає рівень засвоєння ними професійних знань і сформованість умінь, необхідних для ефективного виконання фахових обов'язків.

Когнітивний компонент професійної компетентності характеризує ступінь оволодіння студентами теоретичною базою та практичними навичками, що забезпечують якісну реалізацію професійних функцій. З цією метою було застосовано анкету самооцінки соціальних педагогів, спрямовану на визначення рівня сформованості професійних компетентностей студентів Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.

Таблиця 2.1

Оцінювання сформованості професійних компетентностей майбутніх соціальних педагогів

№	Фахові компетентності	Середній бал
1.	Проектна	1,64
2.	Діагностична	1,83
3.	Творча	3,27
4.	Технологічна	1,27
5.	Організаційна	3,32
6.	Соціально-освітня	2,37
	Середній результат	2,29

За результатами середніх показників опитування встановлено, що рівень професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів на етапі дослідницької фази експерименту відповідає середньому значенню та становить 2, 29 бала.

Такий рівень сформованості фахових компетентностей є недостатнім для ефективної професійної діяльності.

Найвищі самооцінки студентів отримали організаторські (3,32 бала) та творчі (3,27 бала) здібності, що свідчить про відносно кращий розвиток саме цих складових професійної діяльності.

Водночас рівень сформованості проєктної компетентності оцінено як низький (1,64 бала). Вона передбачає володіння знаннями щодо сутності та можливостей соціального проєктування у соціально-педагогічній практиці.

Окремо варто відзначити, що технічна компетентність майбутніх соціальних педагогів також має низький рівень - 1,27 бала. На нашу думку, саме володіння сучасними технологіями соціальної роботи з різними категоріями клієнтів і здатність реалізовувати різні соціальні функції є визначальними для формування професійної компетентності за когнітивним і діяльнісним критеріями.

Узагальнені дані щодо рівня сформованості окремих компетентностей студентів Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.2

Рівень сформованості професійних компетентностей студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

№	Рівні компетенцій	Кількість	%
1.	Високий	1	11,1%
2.	Середній	16	66,6%
3.	Базовий	2	22,3%
	Усього	19	100%

Лише 11,1% студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, які брали участь у дослідженні, продемонстрували високий рівень професійної кваліфікації. Переважна більшість респондентів (66,6%) має середній рівень сформованості професійної компетентності. Водночас 22,3% опитаних оцінили власний рівень як низький, що пов'язано з недостатнім розвитком окремих індивідуальних показників, а

також браком сучасних знань у сфері проєктних і комунікативних технологій у майбутніх соціальних педагогів.

Отримані результати дослідницького етапу експерименту свідчать про необхідність посилення підготовки студентів у напрямі формування сучасних професійних знань і практичних умінь.

На третьому етапі дослідження було проаналізовано соціально-функціональний показник професійної компетентності студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, який відображає сукупність особистісних якостей, що є важливими для ефективної комунікативної взаємодії в освітньому середовищі.

До рівня соціальної компетентності майбутніх соціальних педагогів висуваються особливі вимоги, оскільки професійне спілкування є одним із ключових інструментів діагностичної, корекційної та профілактичної діяльності. У зв'язку з цим дослідження соціально-комунікативних характеристик студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка розглядається як важлива складова комплексної оцінки їхньої професійної компетентності.

Контактна анкета Форверга дає можливість респондентам оцінити ключові характеристики, що визначають ефективність соціально-педагогічної взаємодії, зокрема: емпатійність, повагу, щирість, конкретність, ініціативність та безпосередність у спілкуванні. Отримані результати діагностики подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Дослідження контактних характеристик студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

№	Характеристики професійного спілкування	Середній бал
1.	Емпатія	4,15
2.	Повага	4,03
3.	Щирість	2,87
4.	Конкретність	3,21
5.	Ініціативність	3,02

6.	Безпосередність	2,84
	Середній результат	3,35

На етапі констатувального експерименту було встановлено, що найвищі середні показники серед студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка зафіксовано за шкалами «Емпатія» та «Повага» - 4,15 і 5,03 бала відповідно.

Емпатійність і поважливе ставлення до співрозмовника є важливими професійно значущими якостями майбутнього соціального працівника. Водночас такі характеристики комунікативної взаємодії, як щирість і безпосередність, оцінені студентами на нижчому рівні - 2,87 та 2,84 бала відповідно.

Узагальнені результати оцінювання індивідуальних контактних характеристик студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка подано в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівень сформованості контактності студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

№	Рівень компетенції	Кількість	Відсотки
1.	Високий	1	11,1%
2.	Середній	16	66,6%
3.	Базовий	2	22,3%
	Усього	19	100%

На дослідницькому етапі експерименту встановлено, що високий рівень контактності продемонстрували лише 16,0% студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Водночас 22,3% респондентів відзначили низький рівень контактності як важливу професійну характеристику для формування конструктивних взаємин із клієнтами.

Таким чином, приблизно кожен четвертий студент не володіє достатнім рівнем здатності до відкритої, щирої та емоційно насиченої взаємодії, необхідної для ефективного надання соціально-педагогічної допомоги.

У зв'язку з цим ставлення майбутніх соціальних педагогів до комунікативної взаємодії потребує цілеспрямованого коригування через розвиток комунікативних умінь і навичок, що ґрунтуються на гуманістичних засадах рівності, партнерства та поваги до індивідуальності кожного учасника спілкування.

На четвертому етапі емпіричного дослідження було визначено рефлексивний показник професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів, який відображає здатність фахівців до самооцінювання, аналізу та прогнозування результатів власного професійного розвитку.

Карта самооцінки рівня професійної компетентності майбутнього соціального педагога була спрямована на дослідження рефлексивного компонента як здатності студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка адекватно оцінювати та спрямовувати розвиток власної професійної компетентності. Результати вивчення особливостей самооцінювання респондентів подано в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Особливості самооцінювання професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів

№	Рівень компетенції	Кількість	Відсотки
1.	Високий	2	22,2%
2.	Середній	15	55,4%
3.	Базовий	2	22,4%
	Усього	19	100%

За результатами самооцінювання встановлено, що переважна більшість опитаних студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (64,0%) визначають рівень своєї професійної компетентності як середній.

Невелика частина майбутніх соціальних педагогів (22,2%) вважає, що має високий рівень професійної підготовки, тоді як 22,4% респондентів (тобто приблизно кожен четвертий) оцінюють свої знання та вміння як базові.

Отримані дані свідчать про те, що студенти не завжди здатні об'єктивно оцінити власний рівень професійної компетентності. Це може пояснюватися як недооцінюванням себе через недостатнє володіння окремими соціальними технологіями, так і переоцінюванням власних можливостей без урахування таких складових, як мотиваційна спрямованість, професійний розвиток і особистісні якості.

На п'ятому етапі дослідження було узагальнено рівень професійної компетентності студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана, який сформовано на основі всіх попередньо отриманих діагностичних показників. Узагальнені результати подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Рівень професійної компетентності студентів досліджуваної групи
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

№	Рівень компетенції	Кількість	Відсотки
1.	Високий	1	11,1%
2.	Середній	16	66,6%
3.	Базовий	2	22,3%
	Усього	19	100%

Констатувальний етап експериментального дослідження дозволив визначити вихідний рівень професійної компетентності студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка під час проходження виробничої практики, а також окреслити основні тенденції її формування та розвитку.

Результати дослідження показали, що лише 11,1% опитаних студентів продемонстрували високий рівень професійної компетентності, яка розглядається як інтегрована характеристика, що поєднує мотиваційно-

ціннісний, когнітивний, соціально-діяльнісний і рефлексивний компоненти. Для цих студентів притаманні сформована внутрішня мотивація, чітко виражені професійні цінності, належний рівень особистісних якостей, а також достатній обсяг професійних знань і практичних умінь.

Понад половина респондентів (66,6%) виявила середній рівень професійної компетентності. Такий рівень характеризується достатньою сформованістю окремих компонентів професійної підготовки, однак поряд із цим спостерігаються певні недоліки та прогалини в інших складових професійного розвитку.

Водночас 22,3% студентів мають базовий рівень професійної компетентності, який забезпечує виконання лише основних професійних завдань відповідно до вказівок керівника. Для цієї групи характерна недостатня зацікавленість у соціально-педагогічній діяльності, відсутність орієнтації на професійне самовдосконалення та низька мотивація до досягнення високих результатів. Основною метою навчання для них є отримання диплома про завершення навчання у закладі вищої освіти.

Результати, отримані під час констатувального етапу експерименту, подано на рисунку 2.1.

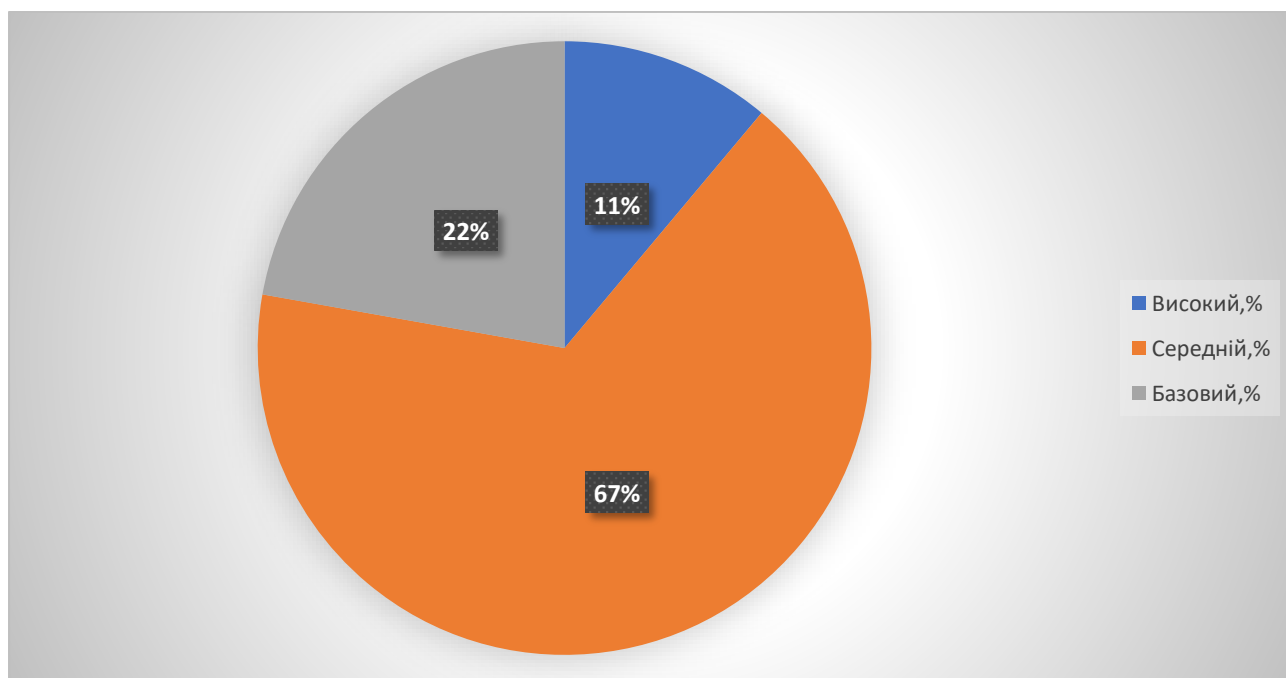

Рис. 2.1. Розподіл учасників експериментального дослідження за рівнями професійної компетентності

Таким чином, результати кількісного та якісного аналізу, проведеного на констатувальному етапі свідчать про недостатній рівень сформованості педагогічної культури у студентів спеціальності соціальна робота Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Виявлені результати зумовлені сучасними суспільними змінами та новими вимогами до професійної діяльності фахівців соціальної сфери. Сьогодні від майбутніх соціальних педагогів очікується не лише наявність теоретичних знань, а й сформована внутрішня мотивація, здатність до пошуку інноваційних та результативних підходів у професійній діяльності, володіння навичками проектної роботи у соціальній сфері, готовність до соціального партнерства та ефективної взаємодії з різними категоріями населення.

Крім того, сучасний фахівець має бути орієнтований на самостійний пошук професійних рішень, критичне мислення та постійне професійне вдосконалення, а не лише на використання готових алгоритмів і стандартних технологій роботи.

2.3. Рекомендації щодо підвищення рівня професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів

У системі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти важливе місце посідає використання сучасних освітніх технологій, спрямованих на розвиток педагогічної культури. До найбільш ефективних із них належать ігрові та проєктні технології, інформаційно-комунікаційні засоби навчання, а також кейс-метод і різноманітні інтерактивні форми організації освітнього процесу [11].

Сучасні педагогічні технології мають органічно поєднуватися з практичними професійними методиками, що забезпечують інтеграцію теоретичних знань і практичних умінь, необхідних для якісного надання соціальної допомоги клієнтам, особливо в складних або кризових життєвих ситуаціях. З огляду на актуальні тенденції розвитку освіти, у професійній підготовці студентів Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка доцільно використовувати такі методи та форми роботи, які сприяють розвитку логічного мислення, інтелектуальних здібностей, комунікативних умінь і творчого потенціалу особистості. Водночас зміст професійної етики повинен бути спрямований на стимулювання саморозвитку, самовдосконалення та професійного зростання майбутніх фахівців [45].

Професійна підготовка студентів спеціальності «Соціальна робота» у Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка сприяє формуванню нових професійних знань, практичних умінь та етичних навичок, необхідних для ефективного розв'язання професійних завдань. Окрім цього, вона забезпечує розвиток пізнавальних інтересів студентів, їхньої мотивації до професійного вдосконалення та потреби в особистісному розвитку. Ефективність формування професійно-педагогічної культури значною мірою залежить від рівня засвоєння студентами системи знань, розвитку практичних умінь, а також сформованості професійно важливих якостей особистості.

Разом із тим процес формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти відбувається в межах цілісної педагогічної системи, у якій поєднання пізнавально-гуманітарних і морально-ціннісних орієнтацій позитивно впливає на розвиток особистості студента, сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки та вдосконаленню його морально-етичних якостей.

На основі опрацювання наукової літератури та результатів проведеного дослідження було визначено основні положення, які становлять змістову основу педагогічної системи формування професійно-педагогічної культури студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

По-перше, розвиток педагогічної культури розглядається як важливий об'єкт педагогічної та практичної діяльності, що забезпечує професійне становлення майбутнього соціального працівника.

По-друге, формування педагогічної культури студентів відбувається в межах цілісного педагогічного процесу, який включає такі взаємопов'язані складові:

- систему стійких педагогічних стратегій, що виконують функцію саморегуляції освітнього процесу та забезпечують його нормативно-методичний супровід;

- цілепокладання, яке визначає напрями функціонування системи, забезпечує її результативність і можливість оцінювання досягнутих результатів;

- педагогічні умови, що відображають організаційний і змістовий аспекти освітнього процесу;

комплекс педагогічних методів, форм і технологій, які забезпечують ефективну реалізацію системи та виконують організаційно-методичну функцію.

По-третє, педагогічна система формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів є складовою освітнього середовища університету, у межах якого поєднуються науково-дослідницька діяльність, професійна практика та творча активність студентів.

Процес формування професійних компетентностей майбутніх фахівців соціальної роботи у закладі вищої освіти має ґрунтуватися на низці методологічних підходів, серед яких [3, 5]:

- антропологічний підхід, що передбачає врахування життєвого та соціального досвіду студентів, організацію навчання в атмосфері психологічного комфорту, співпраці та діалогічного спілкування з урахуванням вікових, психологічних і етнокультурних особливостей молоді;

- особистісно-діяльнісний підхід, який забезпечує активну суб'єктну позицію студента в освітньому процесі, сприяє усвідомленню власних мотивів, цілей, вибору засобів діяльності та розвитку рефлексії щодо її результатів;

- підхід, орієнтований на формування ставлення до навчальної та професійної діяльності, що передбачає побудову взаємодії між викладачами та студентами на засадах довіри, відкритості й партнерства, створення умов для самореалізації та професійного саморозкриття, а також залучення студентів до різних видів практичної діяльності для набуття професійного досвіду [1];

- компетентнісний підхід, відповідно до якого професійний розвиток майбутнього соціального педагога забезпечується через формування системи

професійних компетентностей, необхідних для успішної професійної діяльності;

- гуманітарно-аксіологічний підхід, спрямований на формування у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, які визначають їхнє ставлення до професії, суспільства, інших людей та самих себе;

- ситуативно-контекстний підхід, що передбачає створення та використання професійно орієнтованих педагогічних ситуацій, які відображають зміст деонтологічних засад діяльності соціального педагога.

Процес формування професійно-педагогічної культури студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка повинен ґрунтуватися на системі важливих педагогічних принципів, які забезпечують ефективність професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Одним із ключових є принцип ситуативності, який передбачає використання у навчальному процесі реальних або наближених до практики професійних ситуацій із діяльності соціального педагога. Аналіз таких ситуацій сприяє розвитку професійного мислення, формуванню навичок прийняття рішень та здатності діяти відповідно до етичних норм у різних професійних обставинах [7].

Важливе значення має також принцип індивідуалізації освітнього процесу, що орієнтує навчання на створення умов для розвитку особистісного, професійного та етичного потенціалу кожного студента. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні особливості, здібності та професійні потреби майбутніх фахівців соціальної сфери.

Суттєву роль у професійній підготовці відіграє принцип полікультурності та поліетнічності освітнього середовища. Його реалізація сприяє формуванню міжкультурної компетентності, розвитку толерантності, поваги до представників різних культур та етнічних спільнот, а також забезпечує здатність до конструктивної взаємодії у багатокультурному соціальному просторі.

Не менш важливим є принцип діалогічного виховання, який ґрунтується на відкритій взаємодії між викладачами та студентами. Такий підхід сприяє формуванню довірливих відносин, розвитку позитивних особистісних якостей, самопізнання та впевненості у власних професійних можливостях.

Формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів також має базуватися на принципі єдності та наступності нормативно-правової, соціальної, психолого-педагогічної й технологічної підготовки. Це забезпечує цілісність професійного становлення студентів та поєднання теоретичних знань із практичними навичками.

Крім того, важливим є принцип індивідуально-особистісної спрямованості та диференціації професійної підготовки, що передбачає комплексний вплив на пізнавальну, емоційну та практичну сфери особистості майбутнього соціального педагога. Такий підхід сприяє гармонійному розвитку професійно важливих якостей і компетентностей.

Водночас процес підготовки майбутніх соціальних педагогів має враховувати принцип регіоналізації, який передбачає орієнтацію професійної освіти на особливості конкретного регіону, специфіку соціальної інфраструктури та потреби місцевої громади. Це дозволяє майбутнім фахівцям ефективніше адаптуватися до професійної діяльності у відповідному соціальному середовищі.

Ефективність процесу формування професійно-педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної роботи в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка забезпечується сукупністю взаємопов'язаних організаційних, педагогічних та професійно-особистісних умов. Насамперед важливу роль відіграють адміністративно-організаційні чинники, які передбачають відповідність освітнього процесу сучасним вимогам підготовки фахівців соціальної сфери та потребам ринку праці. Значення має також залучення до викладання дисциплін досвідчених викладачів і практичних педагогів соціальної сфери. Водночас важливим є вдосконалення індивідуальної роботи кураторів зі студентами, а також постійне відстеження

рівня особистісного й професійного розвитку майбутніх соціальних педагогів у процесі їхнього навчання.

Не менш вагомими є педагогічні та технологічні умови, що сприяють підвищенню рівня професійно-педагогічної культури студентів. Зокрема, освітній процес має ґрунтуватися на використанні інтерактивних методів навчання, які відповідають віковим та психологічним особливостям студентської молоді [3]. Важливого значення набуває встановлення міжпредметних зв'язків між навчальними дисциплінами, що забезпечує цілісність професійної підготовки. Крім того, значний вплив на формування професійної етики здійснює активне залучення студентів до різних видів практичної діяльності та волонтерської роботи, оскільки саме практичний досвід дозволяє закріпити професійні цінності, моральні норми та комунікативні навички.

Особливе місце у процесі професійно-педагогічного становлення майбутніх соціальних педагогів займають індивідуально-професійні умови. Передусім це високий рівень професійно-педагогічної культури самих викладачів закладу вищої освіти, їхня готовність до формування у студентів професійно значущих моральних якостей та компетентностей. Важливим чинником є також мотивація студентів до професійного саморозвитку, прагнення до опанування професійних знань і вмінь, а також активна участь у навчальній та позааудиторній діяльності.

Отже, підвищення рівня педагогічної культури студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка повинно здійснюватися комплексно та системно. Такий процес має бути спрямований на розвиток особистісних і професійних ресурсів майбутніх фахівців, які формуються під час навчання та вдосконалюються у практичній діяльності [4]. Перспективи подальших наукових досліджень пов'язані з обґрунтуванням педагогічних умов ефективного формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів, а також із розробленням цілісної системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у закладах вищої освіти.

Висновки до другого розділу

У другому розділі бакалаврської роботи було проведено емпіричне дослідження рівня сформованості педагогічної культури майбутніх соціальних працівників на базі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. У дослідженні взяли участь студенти четвертого курсу спеціальності «Соціальна робота». Основною метою дослідження стало визначення рівня розвитку педагогічної культури майбутніх фахівців соціальної сфери, а також виявлення проблемних аспектів їхньої професійної підготовки.

Для здійснення діагностики було використано комплекс методик, серед яких: опитувальник Форверга на визначення рівня контактності та картка самооцінки професійної компетентності соціального працівника. Використання зазначених методів дало змогу комплексно оцінити мотиваційний, когнітивний, комунікативний і рефлексивний компоненти педагогічної культури студентів.

Результати дослідження засвідчили, що у більшості студентів переважають зовнішні мотиви професійної діяльності над внутрішніми. Це свідчить про недостатній рівень усвідомлення значущості майбутньої професії та недостатню сформованість стійкої професійної мотивації. Лише незначна частина студентів продемонструвала високий рівень професійної спрямованості, тоді як у більшості респондентів спостерігалось поєднання внутрішньої та зовнішньої мотивації. Водночас частина студентів виявила низький рівень професійної мотивації, що свідчить про необхідність посилення роботи щодо розвитку інтересу до професії та формування позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Аналіз результатів самооцінки професійних компетентностей показав, що переважна більшість студентів має середній рівень професійної підготовки. Високий рівень професійної компетентності продемонструвала лише незначна кількість учасників дослідження. Частина студентів оцінила власні професійні знання та вміння як недостатні, що свідчить про потребу в удосконаленні

практичної підготовки, розвитку професійних навичок і формуванні сучасних компетентностей у сфері соціальної роботи.

Дослідження комунікативних характеристик майбутніх соціальних педагогів засвідчило, що найбільш розвиненими якостями є емпатія та повага до співрозмовника, які є важливими складовими професійної діяльності соціального педагога. Разом із тим такі характеристики, як щирість, відкритість і безпосередність у спілкуванні, виявилися недостатньо сформованими. Частина студентів продемонструвала низький рівень контактності, що може ускладнювати встановлення ефективної взаємодії з клієнтами та негативно впливати на результативність професійної діяльності.

Узагальнення результатів дослідження дозволило встановити, що більшість студентів мають середній рівень професійної компетентності та професійно-педагогічної культури. Водночас значна частина майбутніх соціальних педагогів характеризується наявністю окремих прогалин у професійній підготовці, недостатньою сформованістю внутрішньої мотивації, а також недостатнім розвитком окремих професійно важливих якостей. Було також виявлено, що деякі студенти не проявляють достатньої зацікавленості у професійному саморозвитку та орієнтуються переважно на формальне отримання диплома, а не на досягнення високого рівня професійної майстерності.

Отже, результати констатувального етапу дослідження підтвердили необхідність удосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти. Особливої уваги потребує формування внутрішньої професійної мотивації, розвиток професійно-етичних цінностей, комунікативних умінь, рефлексивних здібностей та практичних професійних компетентностей студентів.

Кількісний і якісний аналіз результатів констатувального етапу дослідження дає підстави стверджувати, що рівень сформованості педагогічної культури у студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка є недостатнім. Така ситуація зумовлена сучасними

суспільними змінами, які висувають до майбутніх фахівців соціальної сфери нові вимоги. Зокрема, професійна діяльність соціального педагога потребує високого рівня особистісної мотивації, здатності до пошуку сучасних та ефективних методів роботи, володіння навичками проєктного менеджменту, готовності до соціального партнерства та вміння працювати в умовах постійних змін без орієнтації на шаблонні рішення.

У процесі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти важливе значення мають інноваційні педагогічні та професійні технології, спрямовані на розвиток професійної етики. До найбільш ефективних належать ігрові технології, проєктне навчання, інформаційно-комунікаційні засоби, кейс-метод та інші сучасні підходи, які сприяють активізації пізнавальної діяльності студентів і розвитку їхніх професійно значущих якостей.

Підвищення рівня педагогічної культури студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка повинно здійснюватися комплексно та передбачати розвиток особистісних ресурсів, які формуються під час професійної підготовки та вдосконалюються у процесі практичної діяльності. Така система має бути інклюзивною, орієнтованою на реальні потреби студентів і спрямованою на формування професійної компетентності, моральної відповідальності та готовності до ефективної соціальної взаємодії.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаються у поглибленому вивченні психолого-педагогічних умов формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів, а також у розробленні цілісної системи професійної підготовки, яка об'єднуватиме всі складові професійного розвитку фахівців соціальної сфери в єдиний інтегрований освітній процес у закладах вищої освіти.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження проблеми формування педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів дало змогу зробити низку узагальнюючих висновків. Аналіз наукових джерел, засвідчив, що сучасна соціальна сфера потребує не лише висококваліфікованих фахівців, а й особистостей із розвиненими моральними якостями та гуманістичними цінностями. Ефективна професійна діяльність соціального педагога неможлива без таких рис, як милосердя, толерантність, доброзичливість, відкритість до взаємодії з людьми, здатність до співпереживання та щире прагнення допомагати тим, хто цього потребує.

У ході дослідження структури педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів встановлено, що вона являє собою складне інтегративне утворення, яке поєднує систему професійних знань, умінь, навичок, моральних переконань, ціннісних орієнтацій та особистісних якостей, необхідних для успішної діяльності у соціальній сфері. Педагогічна культура майбутнього фахівця проявляється у здатності діяти відповідально, гуманно та професійно в різних ситуаціях соціальної взаємодії.

Основними складовими професійно-педагогічної культури соціального педагога визначено аксіологічний, технологічний, творчий та особистісний компоненти. Аксіологічний компонент відображає систему професійних і загальнолюдських цінностей фахівця. Технологічний компонент характеризує здатність ефективно застосовувати професійні методи та технології у практичній діяльності. Творчий компонент виявляється у здатності до професійного пошуку, нестандартного мислення та творчого вирішення соціальних проблем. Особистісний компонент охоплює індивідуальні якості соціального педагога, його моральні переконання, професійні інтереси, потреби та рівень соціального досвіду.

Дослідження показало, що провідне місце у структурі педагогічної культури посідають ціннісні орієнтації майбутнього соціального педагога. Саме вони визначають гуманістичний зміст професійної діяльності, сприяють

професійному самоствердженню, творчій самореалізації та усвідомленню соціальної значущості обраної професії.

Результати теоретичного аналізу проблеми формування професійно-педагогічної культури фахівця соціальної сфери дали змогу встановити, що провідними критеріями професійної поведінки соціального педагога виступають етичні норми та принципи соціальної роботи, зміст яких визначається специфікою цієї професійної діяльності. Ґрунтовне знання професійних норм, їх усвідомлення та послідовне застосування у практичній діяльності забезпечують ефективне виконання соціальним педагогом своїх професійних обов'язків і сприяють формуванню відповідального ставлення до роботи з людьми.

З'ясовано, що процес формування професійної етики майбутніх соціальних педагогів буде більш результативним за умови створення у закладах вищої освіти відповідного педагогічного середовища. Таке середовище повинно забезпечувати професійний розвиток студентів, сприяти засвоєнню передового професійного досвіду, формуванню індивідуального стилю професійної діяльності та активному залученню студентів до процесу вдосконалення психолого-педагогічної підготовки.

Емпіричне дослідження рівня сформованості педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів було проведено на базі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка серед студентів четвертого курсу спеціальності «Соціальна робота». Для визначення рівня педагогічної культури було використано комплекс діагностичних методик, серед яких опитувальник Форверга на визначення рівня контактності та картка самооцінки професійної компетентності соціального працівника.

Аналіз рівня професійної компетентності засвідчив, що лише незначна частина студентів має високий рівень професійної підготовки, тоді як переважна більшість характеризується середнім рівнем сформованості професійних компетентностей. Частина студентів також низько оцінює власну професійну компетентність, що може бути пов'язано з недостатнім рівнем знань

і практичних умінь у окремих напрямках професійної діяльності соціального педагога.

Стосовно комунікативних якостей, встановлено, що емпатія та повага до співрозмовника є найбільш вираженими та професійно значущими характеристиками майбутніх соціальних педагогів. Водночас такі важливі складові ефективного спілкування, як щирість і прямота, отримали нижчі оцінки, що свідчить про наявність певних труднощів у відкритій та безпосередній взаємодії. Це вказує на необхідність цілеспрямованого розвитку комунікативних умінь і навичок у студентів.

Крім того, результати дослідження показали, що лише 11,1% респондентів демонструють високий рівень контактності на констатувальному етапі експерименту, тоді як 22,3% студентів мають недостатньо сформовані комунікативні характеристики, важливі для встановлення конструктивних професійних взаємин із клієнтами. Це підкреслює потребу у вдосконаленні навичок міжособистісної взаємодії, необхідних для якісного надання соціально-педагогічної допомоги.

Узагальнення отриманих даних дозволяє зробити висновок про необхідність системної роботи, спрямованої на підвищення рівня професійної мотивації, розвитку професійної компетентності та вдосконалення комунікативних навичок студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, які навчаються за соціально-педагогічними спеціальностями.

Кількісний та якісний аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволяє констатувати недостатній рівень сформованості педагогічної культури у досліджуваній групі студентів спеціальності Соціальна робота Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Такий стан зумовлений сучасними соціальними змінами, які висувають до майбутніх фахівців соціальної сфери нові вимоги: наявність стійкої внутрішньої мотивації, здатність до пошуку інноваційних форм роботи,

володіння навичками проєктної діяльності, готовність до партнерської взаємодії та відхід від шаблонних рішень на користь гнучкого професійного мислення.

У процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів у закладах вищої освіти значну роль відіграють інноваційні педагогічні технології формування професійної етики. Серед них особливо ефективними є ігрові методи, проєктне навчання, інформаційно-комунікаційні технології та кейс-метод, які сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Підвищення рівня педагогічної культури студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка має ґрунтуватися на комплексному, системному підході, що передбачає розвиток особистісних ресурсів майбутніх фахівців у процесі навчання та їх подальше вдосконалення у практичній діяльності.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням педагогічних умов ефективного формування педагогічної культури соціальних педагогів, а також із розробленням цілісної системи підготовки, що інтегрує всі компоненти професійного розвитку в єдиний освітній процес у закладах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Анісімова О. Е., Чепурна С. П. Педагогічна практика як засіб формування професійних компетентностей майбутніх педагогів. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2021. № 3(1). С. 3–9.

<https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.3.1.1>

2. Баранюк В. В. Комунікативні уміння як важливий компонент діяльності майбутнього фахівця соціальної роботи : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців». М-во осв. і науки України, Нац. юрид. уні-т ім. Я. Мудрого. Харків : Нац. юридичний уні-т ім. Я. Мудрого, 2016. 164 с.

3. Березовська Л. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності соціальних працівників у процесі професійної підготовки : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 412 с.

4. Билчаковська О. «Soft skills» як необхідна складова якісної професійної підготовки майбутнього вчителя. Польсько-український щорічник. 2018. № XX. С. 178–185.

5. Біда О. А., Кузьмінський А. І., Чичук А. П. Педагогічна культура майбутніх магістрів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 190. С. 10–15. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-190-10-15>

6. Будянська В. А., Мариківська Г. А. Формування змістового компоненту культури ділового спілкування майбутніх менеджерів освіти. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 28. С. 127–133.

7. Бурлаєнко Т. Сучасні тенденції світового розвитку педагогічного консалтингу в Україні: педагогічне дорадництво. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 124–126.

8. Вайнола Р. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія. Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2018. 460 с.

9. Васильєва О. А. Психологія ділового спілкування : навчально-методичний посібник. Ізмаїл: ІДГУ, 2018. 177 с.

10. Ветушко О. В. Акмеологічний підхід до розвитку професійної компетентності педагога. Завучу. Усе для роботи. 2018. № 15/16. С. 42–44.
11. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навч.-метод. посіб. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с.
12. Гомонюк О. М. Методичне забезпечення формування професійно-педагогічної культури майбутнього соціального педагога. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. № 16. С. 341–346.
13. Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.
14. Зелений В. І. Вагомість педагогічної культури для майбутніх фахівців професій типу «людина-людина». Інноваційна педагогіка. 2020. № 22. С. 56–61.
15. Зозуляк-Случик Р. В. Формування професійної етики майбутніх соціальних працівників в університетах : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 460 с.
16. Імідж педагога. URL: <http://surl.li/klzs> (дата звернення 14.01.2021).
17. Інновації в освіті: перспективи розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 357 с.
18. Калаур С. М. Контент-аналіз професіограми фахівця соціальної сфери, компетентного у розв'язанні професійних конфліктів. Social Work and Education. 2018. № 5, № 1. С. 18–28.
19. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ, 2018. 44 с.
20. Келемен А. В. Зміст педагогічної культури майбутніх соціальних працівників та характеристика компонентів. Інноваційна педагогіка. 2019. Вип. 13. С. 67–71.

21. Кириленко С. В. Акмеологічні аспекти розвитку психолого-педагогічної компетентності вчителя. Завучу. Усе для роботи. 2018. № 9/10. С. 104–115.

22. Корнієнко І. Підвищення професійної компетентності викладача через самоосвіту – запорука успішного реформування системи освіти в цілому. Особливості формування компетентностей викладачів через їх самоосвіту: збірник наукових праць. Дніпро : Дніпровський міський базовий технікум зварювання та електроніки імені Є. О. Патона, 2018. С. 29–31.

23. Курова А. В. Психологія спілкування: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології. Одеса : Фенікс, 2020. 79 с.

24. Литвин А. В. Саморозвиток особистості як наукова проблема сучасності. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2020. С. 45–49.

25. Малик В. Виховання іншомовної комунікативної культури майбутніх учителів як актуальна педагогічна проблема. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. 2021. Вип. 68. С. 54–59.

26. Микитюк С. О. Освітнє середовище ЗВО як ресурс якості підготовки майбутніх педагогів-вихователів закладів дошкільної освіти. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2020. С. 372–375.

27. Микитюк В. О., Микитюк С. О. Формування громадянської компетентності в умовах модернізації сучасної системи освіти. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Харків, 2020. С. 222–224.

28. Микитюк С. О., Микитюк С. С. Мотивація навчальної діяльності як ресурс освітнього процесу. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021. Вип. 74. С. 115–119.

29. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ : ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 177 с.
30. Нітченко Р. «Soft skills» як складник формування педагогічної культури майбутніх освітян. *Juvenia studia*. Чернігів: Десна Поліграф, 2020. С. 86–89.
31. Огієнко О., Калюжна Т. Г., Мільто Л. О. Формування готовності майбутніх вчителів до інноваційної діяльності: теорія і практика : колективна монографія. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2016. 258 с.
32. Олійник О. Б. Сучасна ділова риторика : навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : Кондор, 2018. 166 с.
33. Онуфрієнко Г. С. Риторика : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2019. 625 с.
34. Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–90.
35. Приходько В. Педагогічна культура : заняття з елементами тренінгу [для вихователів дошкільних закладів]. Психолог довкілля. 2018. № 10. С. 4–17.
36. Романишина Л., Крищук Б., Гура А. Формування педагогічної культури майбутніх фахівців як актуальна педагогічна проблема. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2023. № 1
37. Сайко Н., Бацман О., Вишар Є. Ціннісно-нормативна готовність майбутніх соціальних педагогів до організації соціальної реабілітації особистості в умовах закладів освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 2(101). С. 151–162.
38. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників за сучасних умов: інноваційні тенденції. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 120–125.
39. Самопрезентація вчителя у соціальних мережах. URL: <http://surl.li/klzt> (дата звернення 20.01.2021).
40. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

41. Фаловська І. Д., Бойчук М. Ф. Психологічна готовність майбутніх педагогів до реалізації завдань інклюзивної освіти. Академічні студії. Серія «Педагогіка». 2022. № 4(2). С. 176–183.

<https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.2.26>

42. Філоненко О. В. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх викладачів. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2022. № 206. С. 81–86.

43. Цюняк О. Освітні можливості соціальних мереж у професійній підготовці майбутніх педагогів. UNESCO Chair Journal «Lifelong Professional Education in the XXI Century». 2021. № 1(3). С. 34–39.

[https://doi.org/10.35387/ucj.1\(3\).2021.34-39](https://doi.org/10.35387/ucj.1(3).2021.34-39)

44. Чернуха Н. Соціально-педагогічна робота в Україні: становлення, реалії, перспективи. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Social Work. 2020. № 5. С. 37–40.

45. Чуйко О. В. Професійно-орієнтовані практики в підготовці соціальних педагогів в Україні. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка, 2018. Вип. 24. Т. 2. С. 158–166.

46. Яковишина Т. В., Сарнавська О. В. Педагогічні умови застосування креативної технології «тайм-менеджмент» в умовах вищого закладу освіти. Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2018. № 81 (2). С. 240–244. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2018_81%282%29__52

ДОДАТКИ

Додаток А.

Тест самооцінка життєстійкості, модифікація опитувальника Форверга на контактність – Т.О. Ларіної.

Інструкція: Метою є визначення рівня осмисленості та сформованості особистісних складових життєстійкості, які проявляються у спілкуванні. Вам пропонується оцінити себе за 9-ти бальною шкалою, в якій мірі Вам властиві представлені якості. Бал "5" означає, що Вам властива дана якість. Бали, що розташовані ліворуч від "5", відповідають зменшенню даної властивості. Бали, що розташовані праворуч від "5", відповідають його збільшенню. Бал "-4"- зовсім позбавлений цієї якості.

Бал "+4"- мені притаманна ця властивість в повній мірі.

Бланк для відповідей

Властивість	-4	-3	-2	-1	5	+1	+2	+3	+4
1. Емпатія. Я бачу світ очима інших. Я розумію іншого та можу відчувати себе «в його шкірі». Я розумію всі настрої, які надходять від співрозмовника. Я відповідаю на них.									
2. Тепло, повага. Я самими різними способами виражаю (хоча і не завжди обов'язково відчуваю), що я приймаю іншого, я розумію те, що роблять інші, хоча не завжди однозначно згоден з ними. Я людина, що активно підтримує інших.									
3. Щирість, справжність. Я більш щирий (ра), а ніж фальшивий (ва) у своєї взаємодії з іншими. Я не ховаюсь за ролями та фасадами, інші знають, «на чому я стою». Я залишаюсь самим собою у своєму спілкуванні з іншими.									
4. Ініціативність. У стосунках з іншими яскоріше дію, аніж розмірковую. Я йду на контакт першим і не чекаю, коли підуть на контакт зі мною. Я спонтанний(на). Я проявляю ініціативу в різних ситуаціях.									

<p>5. Рішучість. Я мобілізуюсь у екстремальних, нестандартних умовах. Я сміливо приймаю рішення, безстрашно дивлюся в очі небезпеці. Я наважливий(ва), відчайдушний(на).</p>										
<p>6. Відповідальність. Я самостійно будує плани і вірю, що можу їх здійснити. Я вкладаю багато зусиль задля досягнення запланованого. Я не сподіваюся на допомогу інших. Переконаний, що успіх є результатом наполегливої праці і мало залежить від випадку або везіння.</p>										
<p>7. Терпіння. Я стійко, без нарікань витримую важкі життєві умови. Я мирюся з життєвими труднощами, сподіваючись найкраще. Довго та спокійно витримую щось нудне, неприємне, небажане</p>										
<p>8. Оптимістичність. Я життєрадісний(на). Сподіваюсь на краще. Мене не лякають несподіванки у майбутньому.</p>										
<p>9. Мобільність. Я вміло і швидко дію у різних обставинах.. Швидко приступаю до виконання завдань задля досягнення мети. Я легко переключаюсь з однієї справи на іншу.</p>										

Ключ:

Рівні осмисленості та сформованості складових життєстійкості:

- низький рівень: менше ніж 40 балів,
- середній: 41- 60 балів,
- високий: 61балів та більше.